ਰਾਜੇਸ਼ ਜੈਨ

ਵੀ.

ਅਜੈ ਸਿੰਘ

(2023 ਦੀ ਫੌਜਦਾਰੀ ਅਪੀਲ ਨੰ. 3126)

ਅਕਤੂਬਰ 09, 2023

[ਅਰਵਿੰਦ ਕੁਮਾਰ ਅਤੇ ਐੱਸ.ਵੀ. ਐਨ. ਭੱਟੀ, ਜੇ.ਜੇ.]

ਵਿਚਾਰ ਲਈ ਮੁੱਦਾ:

ਕਿਉਂਕਿ ਚੈੱਕ ਦਾ ਅਮਲ, ਮੰਨਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਵਿਵਾਦ ਦੇ ਅਧੀਨ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਇਸ ਲਈ ਸੀਮਤ ਸਵਾਲ 'ਤੇ ਵਿਚਾਰ ਕੀਤਾ ਜਾਣਾ ਹੈ, (i) ਕੀ ਇਹ ਕਿਹਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ਕਿ ਦੋਸ਼ੀ ਨੇ ਆਪਣਾ 'ਸਪੱਸ਼ਟ ਬੋਝ' ਛੱਡ ਦਿੱਤਾ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਹੇਠਲੀਆਂ ਅਦਾਲਤਾਂ ਨੇ ਇਹ ਸਿੱਟਾ ਕੱਢਿਆ ਹੈ ਕਿ ਅਨੁਮਾਨ ਨੈਗੋਸ਼ੀਏਬਲ ਇੰਸਟਰੂਮੈਂਟਸ ਐਕਟ, 1881 ਦੇ ਐਸ.139 ਦੁਆਰਾ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕੀਤੇ ਗਏ ਕਾਨੂੰਨ ਦਾ ਖੰਡਨ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ।

ਨੈਗੋਸ਼ੀਏਬਲ ਇੰਸਟਰੂਮੈਂਟਸ ਐਕਟ, 1881 ਐਸ.139 ਜਵਾਬਦੇਹ- ਦੋਸ਼ੀ ਅਧੀਨ ਜੁਰਮ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ ਗਈ। ਐਨਆਈ ਐਕਟ ਦੇ 138 ਟ੍ਰਾਇਲ ਕੋਰਟ ਨੇ ਜਵਾਬਦੇਹ ਨੂੰ ਬਰੀ ਕੀਤਾ - ਹਾਈ ਕੋਰਟ ਦੁਆਰਾ ਬਰੀ ਕਰਨ ਦੇ ਆਦੇਸ਼ ਨੂੰ ਬਰਕਰਾਰ ਰੱਖਿਆ ਗਿਆ - ਅਧਿਕਾਰ:

ਆਯੋਜਤ: ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੇਠਲੀਆਂ ਦੋਵੇਂ ਅਦਾਲਤਾਂ ਨੇ ਰਿਕਾਰਡ 'ਤੇ ਸਬੂਤਾਂ ਦੀ ਪ੍ਰਸ਼ੰਸਾ ਕਰਨ ਲਈ ਕਾਰਵਾਈ ਕੀਤੀ ਹੈ, ਉਸ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਬੁਨਿਆਦੀ ਨੁਕਸ ਹੈ। 139 ਨੂੰ ਪ੍ਰਭਾਵਤ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ, ਅਦਾਲਤਾਂ ਨੂੰ ਇਸ ਅਧਾਰ 'ਤੇ ਅੱਗੇ ਵਧਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਸੀ ਕਿ ਚੈੱਕ, ਅਸਲ ਵਿੱਚ, ਇੱਕ ਕਰਜ਼ੇ/ਦੇਣਦਾਰੀ ਦੇ ਡਿਸਚਾਰਜ ਵਿੱਚ ਜਾਰੀ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ, ਫਿਰ ਸਾਰਾ ਫੋਕਸ ਲਾਜ਼ਮੀ ਤੌਰ 'ਤੇ ਦੋਸ਼ੀ ਦੁਆਰਾ ਸਥਾਪਤ ਕੇਸ 'ਤੇ ਤਬਦੀਲ ਕਰਨਾ ਪਏਗਾ, ਕਿਉਂਕਿ ਧਾਰਣਾ ਨੂੰ ਸਰਗਰਮ ਕਰਨ ਨਾਲ ਦੋਸ਼ੀ 'ਤੇ ਸਪੱਸ਼ਟ ਬੋਝ ਨੂੰ ਬਦਲਣ ਦਾ ਪ੍ਰਭਾਵ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਫਿਰ ਪੁੱਛਗਿੱਛ ਦੀ ਪ੍ਰਕਿਰਤੀ ਇਹ ਦੇਖਣ ਲਈ ਹੋਵੇਗੀ ਕਿ ਕੀ ਦੋਸ਼ੀ ਨੇ ਇਸ ਧਾਰਨਾ ਨੂੰ ਰੱਦ ਕਰਨ ਦੀ ਆਪਣੀ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ ਛੱਡ ਦਿੱਤੀ ਹੈ - ਤੁਰੰਤ ਕੇਸ ਵਿੱਚ, ਜਦੋਂ ਅਦਾਲਤਾਂ ਨੇ ਸਿੱਟਾ ਕੱਢਿਆ ਕਿ ਦਸਤਖਤ ਕੀਤੇ ਗਏ ਸਨ। ਮੰਨਿਆ, ਅਦਾਲਤ ਨੂੰ ਦੋ ਸਵਾਲਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਕਿਸੇ ਇੱਕ ਦੀ ਪੁੱਛ-ਪੜਤਾਲ ਕਰਨੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ (ਉਸ ਢੰਗ 'ਤੇ ਨਿਰਭਰ ਕਰਦਾ ਹੈ ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਦੋਸ਼ੀ ਨੇ ਇਸ ਧਾਰਨਾ ਨੂੰ ਰੱਦ ਕਰਨ ਦੀ ਚੋਣ ਕੀਤੀ ਹੈ): ਕੀ ਦੋਸ਼ੀ ਨੇ ਇਹ ਸਾਬਤ ਕਰਨ ਅਤੇ ਸਿੱਟੇ ਵਜੋਂ ਇਹ ਸਾਬਤ ਕਰਨ ਲਈ ਕਿ ਕੋਈ ਕਰਜ਼ਾ/ਦੇਣਦਾਰੀ ਮੌਜੂਦ ਨਹੀਂ ਸੀ, ਕਿਸੇ ਬਚਾਅ ਪੱਖ ਦੇ ਸਬੂਤ ਦੀ ਅਗਵਾਈ ਕੀਤੀ ਹੈ? ਚੈਕ ਜਾਰੀ ਕਰਨ ਦਾ ਸਮਾਂ ਖੰਡਨ ਸਬੂਤਾਂ ਦੀ ਅਣਹੋਂਦ ਵਿੱਚ ਜਾਂਚ ਦੀ ਅਗਵਾਈ ਕੀਤੀ ਜਾਏਗੀ: ਕੀ ਦੋਸ਼ੀ ਨੇ 'ਕੇਸ ਦੀਆਂ ਖਾਸ ਸਥਿਤੀਆਂ' ਦਾ ਹਵਾਲਾ ਦੇ ਕੇ ਸੰਭਾਵਤਤਾਵਾਂ ਦੀ ਪ੍ਰਬਲਤਾ ਦੁਆਰਾ ਕਰਜ਼ੇ/ਦੇਣਦਾਰੀ ਦੀ ਗੈਰ-ਮੌਜੂਦਗੀ ਨੂੰ ਸਾਬਤ ਕੀਤਾ ਹੈ - ਸੀ? ਹੇਠਲੀ ਅਦਾਲਤ ਦੀ ਪਹੁੰਚ ਵਿੱਚ ਵਿਗਾੜ ਕਿਉਂਕਿ ਇਸ ਨੇ ਇਹ ਸਵਾਲ ਤਿਆਰ ਕੀਤਾ ਕਿ 'ਕੀ ਕਾਨੂੰਨੀ ਤੌਰ 'ਤੇ ਜਾਇਜ਼ ਅਤੇ ਲਾਗੂ ਹੋਣ ਯੋਗ ਕਰਜ਼ਾ ਮੌਜੂਦ ਸੀ ਸ਼ਿਕਾਇਤਕਰਤਾ ਅਤੇ ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਵਿੱਚ ਚੈੱਕ (ਉਦਾ. ਦੋਸ਼ੀ 'ਤੇ ਸ਼ਿਕਾਇਤਕਰਤਾ 'ਤੇ ਤੈਅ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ - ਹਾਈ ਕੋਰਟ ਨੇ ਦੋਸ਼ੀ ਨੂੰ ਕਰਜ਼ਾ ਦੇਣ ਦੇ ਆਪਣੇ ਦੋਸ਼ਾਂ ਦਾ ਸਮਰਥਨ ਕਰਨ ਲਈ ਸ਼ਿਕਾਇਤਕਰਤਾ ਦੇ ਹਿੱਸੇ 'ਤੇ ਸਬੂਤਾਂ ਦੀ ਕਮੀ 'ਤੇ ਵੀ ਸਵਾਲ ਉਠਾਏ ਹਨ, ਜਦੋਂ ਇਸ ਦੀ ਬਜਾਏ ਇਸ ਮਾਮਲੇ ਨਾਲ ਸਬੰਧਤ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਸੀ। ਦੋਸ਼ੀ ਦੁਆਰਾ ਸਥਾਪਿਤ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ ਅਤੇ ਕੀ ਉਸਨੇ ਇਹ ਸਾਬਤ ਕਰਕੇ ਆਪਣਾ

ਸਪੱਸ਼ਟ ਬੋਝ ਉਤਾਰਿਆ ਸੀ ਕਿ ਚੈੱਕ ਜਾਰੀ ਕਰਨ ਸਮੇਂ ਕੋਈ ਕਰਜ਼ਾ/ਜ਼ਿੰਮੇਦਾਰੀ ਮੌਜੂਦ ਨਹੀਂ ਸੀ, ਰਿਕਾਰਡ 'ਤੇ ਵਿਚਾਰ ਕਰਨ 'ਤੇ, ਦੋਸ਼ੀ ਦੁਆਰਾ ਸਥਾਪਤ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਕੇਸ ਵਿਰੋਧਾਭਾਸ ਨਾਲ ਭਰਿਆ ਸਵਾਲ ਦਾ ਜਵਾਬ (i) ਨਕਾਰਾਤਮਕ ਹੈ ਸਿੱਟੇ ਵਜੋਂ, ਸ਼ਿਕਾਇਤ ਦਰਜ ਕਰਵਾਈ ਗਈ ਹੈ। ਐਨਆਈ ਐਕਟ ਦੇ 138 ਦੀ ਇਜਾਜ਼ਤ ਹੈ ਅਤੇ ਜਵਾਬਦੇਹ-ਦੋਸ਼ੀ ਦੋਸ਼ੀ ਠਹਿਰਾਏ ਗਏ ਹਨ। [ਪਾਰਾ 55,56,57,62,63]

ਐਵੀਡੈਂਸ ਐਕਟ, 1872 ਨੈਗੋਸ਼ੀਏਬਲ ਇੰਸਟਰੂਮੈਂਟਸ ਐਕਟ, 1881। ਸਬੂਤ ਅਤੇ ਅਨੁਮਾਨਾਂ ਦਾ ਬੋਝ: ਸੰਕਲਪਿਕ ਆਧਾਰਾਂ ਬਾਰੇ ਚਰਚਾ ਕੀਤੀ ਗਈ ਅਤੇ ਵਿਸਤ੍ਰਿਤ।

ਨੈਗੋਸ਼ੀਏਬਲ ਇੰਸਟਰੂਮੈਂਟਸ ਐਕਟ, 1881 ਐਸ.139 ਪਰਭਾਵ-ਚਰਚਾ ਕੀਤੇ ਗਏ ਸਬੂਤ ਦੇ ਨੁਸਖੇ ਅਤੇ ਬਦਲਾਵ ਦਾ ਪ੍ਰਭਾਵ।

ਸ਼੍ਰੀਮਤੀ ਦਲਬੀਰ ਕੌਰ ਅਤੇ ਓ.ਆਰ.ਐਸ. v. ਪੰਜਾਬ ਰਾਜ (1976) 4 ਐੱਸਸੀਸੀ 158: [1977] 1 ਐੱਸਸੀਆਰ 280; ਜਿਮਪੈਕਸ ਪ੍ਰਾਈਵੇਟ ਲਿਮਟਿਡ ਬਨਾਮ ਮਨੋਜ ਗੋਇਲ (2022) 11 ਐੱਸਸੀਸੀ 705; ਕੇ. ਭਾਸਕਰਨ ਬਨਾਮ ਸੰਕਰਨ ਵੈਧਯਾਨ ਬਾਲਨ (1999) 7 ਐੱਸਸੀਸੀ 510: [1999] 3 ਸਪਲ. ਐੱਸਸੀਆਰ 271; ਕੁੰਦਨਿਆਲ ਬਨਾਮ ਕਸਟੋਰਡੀਅਨ ਇਵੈਕੂਈ ਪ੍ਰਾਪਰਟੀ ਏਆਈਆਰ 1961 ਐਸਸੀ 1316; ਜੀ. ਵਾਸੂ ਬਨਾਮ ਸਯਦ ਯਾਸੀਨ ਏਆਈਆਰ 1987 ਏਪੀ 139; ਭਾਰਤ ਬੈਰਲ ਬਨਾਮ ਅਮੀਨ ਚੰਦ (1999) 3 ਐੱਸਸੀਸੀ 35: [1999] 1 ਐੱਸਸੀਆਰ 704; ਕੁਮਾਰ ਐਕਸਪੋਰਟਸ ਬਨਾਮ ਸ਼ਰਮਾ ਐਕਸਪੋਰਟਸ (2009) 2 ਐੱਸਸੀਸੀ 513: [2008] 17 ਐੱਸਸੀਆਰ 572; ਬੀਰ ਸਿੰਘ ਬਨਾਮ ਮੁਕੇਸ਼ ਕੁਮਾਰ (2019) 4 ਐੱਸਸੀਸੀ 197: [2019] 2 ਐੱਸਸੀਆਰ 24; ਰੰਗੱਪਾ ਬਨਾਮ ਮੋਹਨ ਏਆਈਆਰ 2010 ਐਸਸੀ 1898: [2010] 6 ਐਸਸੀਆਰ 507; ਬਾਸਾਲਿੰਗੱਪਾ ਬਨਾਮ ਮੁਦੀਬਾਸੱਪਾ ਏਆਈਆਰ 2019 ਐਸਸੀ 1983: [2019] 6 ਐੱਸਸੀਆਰ 555- ਦਾ ਹਵਾਲਾ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ।

ਸਬੂਤ ਦੇ ਨਿਯਮ - ਆਧੁਨਿਕ ਕਾਨੂੰਨ ਦਾ ਲੁਕਿਆ ਹੋਇਆ ਮੂਲ ਜੌਹਨ ਹੈਨਰੀ ਵਿਗਮੋਰ ਦਾ ਹਵਾਲਾ ਦਿੱਤਾ.

ਕ੍ਰਿਮੀਨਲ ਅਪੀਲੀ ਅਧਿਕਾਰ ਖੇਤਰ: ਕ੍ਰਿਮੀਨਲ ਅਪੀਲ ਨੰਬਰ 3126 2023 ਦੇ.

2020 ਦੇ ਸੀਆਰਐਮਏ ਨੰਬਰ 148 ਵਿੱਚ ਚੰਡੀਗੜ੍ਹ ਵਿਖੇ ਪੰਜਾਬ ਅਤੇ ਹਰਿਆਣਾ ਹਾਈ ਕੋਰਟ ਦੇ 01.02.2022 ਦੇ ਫੈਸਲੇ ਅਤੇ ਆਦੇਸ਼ ਤੋਂ।

ਪਟੀਸ਼ਨਰ-ਵਿਅਕਤੀਗਤ

ਯੁੱਧਵੀਰ ਦਲਾਲ, ਸੁਰਿੰਦਰ ਸਿੰਘ, ਹਿਮਾਂਸ਼ੂ ਸਿੰਘਰੋਹਾ, ਕੁ. ਸੁਨੈਨਾ, ਕੈਲਾਸ ਬਾਜੀਰਾਓ ਅੰਤਦੇ, ਐਡਵੋਕੇਟ. ਉੱਤਰਦਾਤਾ ਲਈ.

ਅਦਾਲਤ ਦਾ ਫੈਸਲਾ ਅਰਾਵਿੰਦ ਕੁਮਾਰ, ਜੇ.

1. ਛੱਡ ਦਿਓ।

2. ਜਵਾਬਦੇਹ-ਦੋਸ਼ੀ 'ਤੇ ਨੈਗੋਸ਼ੀਏਬਲ ਇੰਸਟਰੂਮੈਂਟਸ ਐਕਟ, 1881 ਦੀ ਧਾਰਾ 138 ਦੇ ਤਹਿਤ ਅਪਰਾਧ ਲਈ ਮੁਕੱਦਮਾ ਚਲਾਇਆ ਗਿਆ ਸੀ (ਛੋਟੇ 'ਐਨਆਈ ਐਕਟ' ਲਈ)। ਹੇਠਲੀ ਅਦਾਲਤ ਨੇ ਉਸ ਨੂੰ ਬਰੀ

ਕਰ ਦਿੱਤਾ। ਹਾਈ ਕੋਰਟ ਨੇ ਅਪੀਲਕਰਤਾ ਦੀ- ਸ਼ਿਕਾਇਤਕਰਤਾ ਦੀ ਅਪੀਲ ਨੂੰ ਖਾਰਜ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਅਤੇ ਬਰੀ ਕਰਨ ਦੇ ਹੁਕਮ ਨੂੰ ਬਰਕਰਾਰ ਰੱਖਿਆ। ਹੇਠਲੀਆਂ ਅਦਾਲਤਾਂ ਦੁਆਰਾ ਪਾਸ ਕੀਤੇ ਸਮਕਾਲੀ ਨਤੀਜਿਆਂ ਨੂੰ ਚੁਣੌਤੀ ਦਿੰਦੇ ਹੋਏ, ਸ਼ਿਕਾਇਤਕਰਤਾ ਨੇ ਇਸ ਅਪੀਲ ਨੂੰ ਤਰਜੀਹ ਦਿੱਤੀ ਹੈ।

ਸ਼ਿਕਾਇਤਕਰਤਾ ਦਾ ਮਾਮਲਾ

3. ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਸ਼੍ਰੀ ਅਜੈ ਸਿੰਘ (ਜਵਾਬਦਾਰ-ਦੋਸ਼ੀ), ਆਪਣੀ ਪਤਨੀ ਦੇ ਨਾਲ, ਨੇ 01.03.2014 ਨੂੰ ਅਪੀਲਕਰਤਾ-ਸ਼ਿਕਾਇਤਕਰਤਾ (ਸ਼੍ਰੀ ਰਾਜੇਸ਼ ਜੈਨ) ਕੋਲ ਉਸਨੂੰ ਪੈਸੇ ਉਧਾਰ ਦੇਣ ਦੀ ਬੇਨਤੀ ਨਾਲ ਸੰਪਰਕ ਕੀਤਾ। ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਮੀਟਿੰਗ ਸ਼੍ਰੀ ਸਿੰਘ ਦੀ ਭਰਜਾਈ ਸ਼੍ਰੀਮਤੀ ਗੀਤਾ ਸੁਨਾਰ ਦੁਆਰਾ ਕੀਤੀ ਗਈ ਸੀ ਜੋ ਕਿ ਲਗਭਗ 15 ਸਾਲਾਂ ਤੋਂ ਸ਼੍ਰੀ ਰਾਜੇਸ਼ ਜੈਨ ਦੇ ਅਧੀਨ ਇੱਕ ਕਰਮਚਾਰੀ ਵਜੋਂ ਕੰਮ ਕਰ ਰਹੀ ਸੀ। ਸ਼੍ਰੀ ਰਾਜੇਸ਼ ਜੈਨ, ਵਿਅਕਤੀਗਤ ਤੌਰ 'ਤੇ ਪੇਸ਼ ਹੋਏ ਅਪੀਲਕਰਤਾ ਨੇ ਦਲੀਲ ਦਿੱਤੀ ਕਿ ਉਸਨੇ 2000 ਰੁਪਏ ਦੀ ਰਕਮ ਉਧਾਰ ਦਿੱਤੀ ਸੀ। ਉਸ ਦਿਨ 6 ਲੱਖ ਰੁਪਏ ਦਿੱਤੇ ਅਤੇ ਉਸ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਹੋਰ ਰਕਮਾਂ ਉਧਾਰ ਦਿੱਤੀਆਂ ਹਨ, ਇਸ ਸੱਚੇ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਨਾਲ ਕਿ ਸ਼੍ਰੀ ਅਜੇ ਸਿੰਘ ਸਮੇਂ ਸਿਰ ਵਾਪਸੀ ਦੇ ਆਪਣੇ ਵਾਅਦੇ ਨੂੰ ਪੂਰਾ ਕਰਨਗੇ ਅਤੇ ਸਹਿਮਤੀ ਅਨੁਸਾਰ ਉਧਾਰ ਕੀਤੀ ਰਕਮ ਵਿਆਜ ਸਮੇਤ ਵਾਪਸ ਕਰਨਗੇ।

4. ਜਵਾਬਦੇਹ-ਦੋਸ਼ੀ ਸਹਿਮਤੀ ਅਨੁਸਾਰ ਸਮਾਂ-ਸੀਮਾ ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ ਭੁਗਤਾਨ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਅਸਫਲ ਰਹੇ। ਸ਼ਿਕਾਇਤਕਰਤਾ ਦੇ ਪੈਸੇ ਦੀ ਵਸੂਲੀ ਕਰਨ ਦੀਆਂ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ਾਂ ਨੂੰ ਟਾਲਣ ਦੀਆਂ ਚਾਲਾਂ ਨਾਲ ਪੂਰਾ ਕੀਤਾ ਗਿਆ। ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਦੋਸ਼ੀ ਨੇ ਆਪਣੀਆਂ ਅਦਾਇਗੀਆਂ ਦੀਆਂ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀਆਂ ਤੋਂ ਬਚਣ ਦੇ ਇਰਾਦੇ ਨਾਲ ਸ਼ਿਕਾਇਤਕਰਤਾ ਨੂੰ ਬਿਨਾਂ ਨੋਟਿਸ ਦਿੱਤੇ ਆਪਣਾ ਸੈਲੂਲਰ ਟੈਲੀਫੋਨ ਨੰਬਰ ਬਦਲ ਦਿੱਤਾ। ਇਹ ਸਿਰਫ ਸਾਲ 2017 ਵਿੱਚ ਹੈ, ਜੋ ਕਿ ਸ਼ਿਕਾਇਤਕਰਤਾ ਦੋਸ਼ੀ ਦਾ ਪਤਾ ਲਗਾਉਣ ਵਿਚ ਕਾਮਯਾਬ ਹੋ ਗਿਆ-ਜਿਸ ਮੌਕੇ 'ਤੇ, ਦੋਸ਼ੀ ਨੇ ਮੁਆਫੀ ਦੀ ਮੰਗ ਕੀਤੀ ਅਤੇ ਵਿਆਜ ਸਮੇਤ ਉਧਾਰ ਦੀ ਰਕਮ ਤਿੰਨ ਮਹੀਨਿਆਂ ਦੇ ਅੰਦਰ ਵਾਪਸ ਕਰਨ ਦਾ ਵਾਅਦਾ ਕੀਤਾ। ਮੁਲਜ਼ਮ ਨੇ ਸ਼ਿਕਾਇਤਕਰਤਾ ਨੂੰ ਦੱਸਿਆ ਸੀ ਕਿ ਉਹ ਨੇਪਾਲ ਵਿੱਚ ਉਸ ਦੀ ਮਾਲਕੀ ਵਾਲੀ ਜ਼ਮੀਨ ਦੇ ਦੋ ਪਲਾਟ ਵੇਚ ਕੇ, ਨਿੱਜੀ ਕਰਜ਼ਾ ਲੈ ਕੇ ਅਤੇ 7ਵੇਂ ਤਨਖਾਹ ਕਮਿਸ਼ਨ ਦੇ ਬਕਾਏ ਜੋ ਉਸ ਨੂੰ ਮਿਲਣਾ ਸੀ, ਤੋਂ ਉਸ ਦਾ ਬਕਾਇਆ ਭੁਗਤਾਨ ਕਰਨ ਲਈ ਫੰਡ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰੇਗਾ।

5. ਫਿਰ ਵੀ, ਦੋਸ਼ੀ ਆਪਣੇ ਵਾਅਦੇ ਤੋਂ ਮੁੱਕਰ ਗਿਆ। ਉਹ ਆਪਣੇ ਰਿਹਾਇਸ਼ੀ ਪਤੇ 'ਤੇ ਨਹੀਂ ਮਿਲਿਆ ਸੀ। ਲਗਭਗ 7 ਮਹੀਨਿਆਂ ਤੱਕ ਸਫਲਤਾਪੂਰਵਕ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਲੁਕਾਉਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ, ਸ਼ਿਕਾਇਤਕਰਤਾ ਨੇ ਉਸਨੂੰ ਇੱਕ ਨਵੇਂ ਰਿਹਾਇਸ਼ੀ ਪਤੇ 'ਤੇ ਲੱਭਿਆ ਜਾਪਦਾ ਹੈ। ਸਿੱਧੇ ਟਕਰਾਅ 'ਤੇ, ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਦੋਸ਼ੀ ਨੇ ਬਕਾਇਆ ਬਕਾਏ ਦੀ ਅੰਸ਼ਕ ਅਦਾਇਗੀ ਲਈ 6,95,204/- ਰੁਪਏ ਦੀ ਰਕਮ ਲਈ ਪੋਸਟ-ਡੇਟ ਚੈੱਕ ਨੰਬਰ 163044 (ਮਿਤੀ 19.10.2017) ਜਾਰੀ ਕੀਤਾ। ਮੁਲਜ਼ਮਾਂ ਨੇ ਸ਼ਿਕਾਇਤਕਰਤਾ ਨੂੰ ਭਰੋਸਾ ਦਿਵਾਇਆ ਕਿ ਦਸੰਬਰ 2017 ਵਿੱਚ ਦੂਸਰਾ ਚੈੱਕ ਦੇ ਕੇ ਬਕਾਇਆ ਰਾਸ਼ੀ ਦੀ ਅਦਾਇਗੀ ਕਰ ਦਿੱਤੀ ਜਾਵੇਗੀ।

6. ਇਸਦੀ ਪੇਸ਼ਕਾਰੀ 'ਤੇ, ਚੈੱਕ 'ਫੰਡ ਨਾਕਾਫ਼ੀ' ਦੇ ਸਮਰਥਨ ਨਾਲ ਵਾਪਸ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਸੀ। ਸ਼ਿਕਾਇਤਕਰਤਾ ਨੇ 26.10.2017 ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਵਕੀਲ ਰਾਹੀਂ ਡਿਮਾਂਡ ਨੋਟਿਸ ਜਾਰੀ ਕਰਕੇ ਮੁਲਜ਼ਮ ਨੂੰ ਚੈੱਕ ਦੀ ਰਕਮ (6,95,204 ਰੁਪਏ) ਅਤੇ ਹੋਰ ਖਰਚੇ 15 ਦਿਨਾਂ ਦੇ ਅੰਦਰ-ਅੰਦਰ ਅਦਾ ਕਰਨ ਲਈ ਕਿਹਾ। ਕਿਉਂਕਿ ਮੰਗ ਦੀ ਪਾਲਣਾ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਗਈ ਸੀ, 29.11.2017 ਨੂੰ ਸੈਕਸ਼ਨ 138 ਐੱਨ। ਐਕਟ ਦੇ ਤਹਿਤ ਇੱਕ ਸ਼ਿਕਾਇਤ, ਨਿਆਂਇਕ ਮੈਜਿਸਟ੍ਰੇਟ ਫਸਟ ਕਲਾਸ (JMIC), ਜੀਂਦ ਦੀ ਅਦਾਲਤ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਕੀਤੀ ਗਈ ਸੀ।

ਹੇਠਲੀ ਅਦਾਲਤ ਅੱਗੇ ਕਾਰਵਾਈ

7. ਹੇਠਲੀ ਅਦਾਲਤ ਨੇ ਜੁਰਮ ਦਾ ਨੋਟਿਸ ਲਿਆ, ਦੋਸ਼ੀ ਨੂੰ ਤਲਬ ਕੀਤਾ ਅਤੇ ਦੋਸ਼ਾਂ ਦਾ ਨੋਟਿਸ ਜਾਰੀ ਕੀਤਾ। ਦੋਸ਼ੀ ਨੇ ਦੋਸ਼ ਨਹੀਂ ਮੰਨਿਆ ਅਤੇ ਮੁਕੱਦਮਾ ਚਲਾਉਣ ਦਾ ਦਾਅਵਾ ਕੀਤਾ।

8. ਆਪਣੇ ਕੇਸ ਦੇ ਸਮਰਥਨ ਵਿੱਚ, ਸ਼ਿਕਾਇਤਕਰਤਾ ਨੇ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਸੀਡਬਲਯੂ-1 ਦੇ ਤੌਰ 'ਤੇ ਜਾਂਚਿਆ ਸੀ। ਸ਼੍ਰੀ ਗੁਲਾਬ ਸਿੰਘ, ਐਸ.ਬੀ.ਆਈ., ਜੀਂਦ ਸ਼ਾਖਾ ਦਫਤਰ ਦੇ ਇੱਕ ਬੈਂਕ ਅਧਿਕਾਰੀ ਨੂੰ ਸੀ.ਡਬਲਯੂ.-2 ਅਤੇ ਸ਼੍ਰੀਮਤੀ ਗੀਤਾ ਸੁਨਾਰ ਨੂੰ ਸੀ.ਡਬਲਯੂ.3 ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਜਾਂਚਿਆ ਗਿਆ। ਸਮੇਤ ਸ਼ਿਕਾਇਤਕਰਤਾ ਨੇ ਸਬੰਧਤ ਦਸਤਾਵੇਜ਼ੀ ਸਬੂਤ ਵੀ ਪੇਸ਼ ਕੀਤੇ ਸਨ ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਵਿੱਚ ਚੈੱਕ, ਚੈੱਕ ਰਿਟਰਨ ਮੀਮੋ, ਬੈਂਕ ਪਾਸਬੁੱਕ ਦੀ ਕਾਪੀ, ਡਿਮਾਂਡ ਨੋਟਿਸ, ਡਾਕ ਰਜਿਸਟਰ, ਸ਼ਿਕਾਇਤਕਰਤਾ ਦੇ ਖਾਤਿਆਂ ਦੀ ਸਟੇਟਮੈਂਟ ਅਤੇ ਚੈੱਕ ਵਾਪਸ ਕੀਤੇ ਰਜਿਸਟਰ।

9. ਫੌਜਦਾਰੀ ਜਾਬਤਾ ਸੰਘਤਾ 1973 ਦੀ ਧਾਰਾ 313 ਦੇ ਅਧੀਨ ਆਪਣੇ ਬਿਆਨ ਵਿੱਚ, ਦੋਸ਼ੀ ਨੇ ਸ਼ਿਕਾਇਤਕਰਤਾ ਤੋਂ 20 ਲੱਖ ਰੁਪਏ ਦੀ ਹੱਦ ਤੱਕ ਪੈਸੇ ਉਧਾਰ ਲੈਣ ਦੀ ਗੱਲ ਸਵੀਕਾਰ ਕੀਤੀ। ਉਸਨੇ ਕੁਝ ਵਿਆਜ ਦੀ ਰਕਮ ਅਦਾ ਕਰਨ ਦੀ ਗੱਲ ਕਬੂਲ ਕੀਤੀ ਅਤੇ ਦਲੀਲ ਦਿੱਤੀ ਕਿ ਸ਼ਿਕਾਇਤਕਰਤਾ ਵੱਲੋਂ ਵੱਧ ਰਕਮ ਦੀ ਮੰਗ ਕਰਨ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਉਹ ਬਾਕੀ ਰਕਮ ਅਦਾ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਿਆ। ਉਸਨੇ ਅੱਗੇ ਸਵੀਕਾਰ ਕੀਤਾ ਕਿ ਕਾਨੂੰਨੀ ਨੋਟਿਸ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਇਆ ਹੈ ਪਰ ਕੋਈ ਵੀ ਚੈੱਕ ਜਾਰੀ ਕਰਨ ਤੋਂ ਇਨਕਾਰ ਕਰਦਾ ਹੈ।

10. ਦੋਸ਼ੀ ਦੀ ਤਰਫੋਂ ਬਚਾਅ ਪੱਖ ਦੇ ਕੋਈ ਸਬੂਤ ਪੇਸ਼ ਨਹੀਂ ਕੀਤੇ ਗਏ ਹਨ।

11. ਰਿਕਾਰਡ 'ਤੇ ਸਬੂਤਾਂ 'ਤੇ ਵਿਚਾਰ ਕਰਨ 'ਤੇ, ਹੇਠਲੀ ਅਦਾਲਤ ਨੇ ਇਹ ਸਿੱਟਾ ਵਾਪਸ ਕੀਤਾ ਕਿ ਦੋਸ਼ੀ ਦੋਸ਼ੀ ਨਹੀਂ ਸੀ।

12. ਹੇਠਲੀ ਅਦਾਲਤ ਨੇ ਪਾਇਆ ਕਿ (i) ਸ਼ਿਕਾਇਤਕਰਤਾ ਨੇ ਐੱਨ। ਐਕਟ ਦੀ ਧਾਰਾ 138 ਦੇ ਤਹਿਤ ਅਪਰਾਧ ਦੇ ਅਧੀਨ ਜ਼ਰੂਰੀ ਤੱਥਾਂ ਨੂੰ ਸਾਬਤ ਕਰਨ ਦੀ ਆਪਣੀ ਸ਼ੁਰੂਆਤੀ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ ਨੂੰ ਛੱਡ ਦਿੱਤਾ ਸੀ; (ii) ਚੈੱਕ ਉੱਤੇ ਦਸਤਖਤ [ਈਐਕਸਐੱਚ. ਸੀਡਬਲਯੂ1/ਏ) ਨੂੰ ਦੋਸ਼ੀ ਦੁਆਰਾ ਸਵੀਕਾਰ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ ਅਤੇ, ਇਸਲਈ, ਇਸ ਨੇ ਧਾਰਾ 139 ਐੱਨ। ਐਕਟ ਦੇ ਅਧੀਨ ਵਿਧਾਨਿਕ ਧਾਰਨਾ ਨੂੰ ਸਹੀ ਢੰਗ ਨਾਲ ਉਠਾਇਆ। ਫਿਰ, ਇਸ ਨੇ ਸਹੀ ਤੌਰ 'ਤੇ ਨੋਟ ਕੀਤਾ ਕਿ ਇਸ ਧਾਰਨਾ ਨੂੰ ਰੱਦ ਕਰਨ ਦੀ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ ਦੋਸ਼ੀ 'ਤੇ ਪਈ ਅਤੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ ਨੂੰ 'ਸੰਭਾਵਿਤ ਬਚਾਅ' ਉਠਾ ਕੇ ਛੱਡਿਆ ਜਾਣਾ ਸੀ ਜੋ ਕਾਨੂੰਨੀ ਤੌਰ 'ਤੇ ਲਾਗੂ ਹੋਣ ਯੋਗ ਕਰਜ਼ੇ ਦੀ ਹੋਂਦ ਬਾਰੇ ਸ਼ੰਕਾ ਪੈਦਾ ਕਰੇਗਾ।

13. ਇਸਨੇ ਫਿਰ ਨਿਸ਼ਚਤ ਕਰਨ ਲਈ ਬਿੰਦੂ ਨੂੰ ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਅਨੁਸਾਰ ਤਿਆਰ ਕੀਤਾ:

"ਨਿਰਧਾਰਨ ਲਈ ਸਿਰਫ਼ ਇੱਕ ਸਵਾਲ ਬਾਕੀ ਹੈ ਕਿ ਕੀ ਸ਼ਿਕਾਇਤਕਰਤਾ ਦੇ ਕੋਲ ਇੱਕ ਕਾਨੂੰਨੀ ਤੌਰ 'ਤੇ ਵੈਧ ਅਤੇ ਲਾਗੂ ਹੋਣ ਯੋਗ ਕਰਜ਼ਾ ਮੌਜੂਦ ਸੀ ਅਤੇ ਸਵਾਲ ਵਿੱਚ ਚੈੱਕ (ਉਦਾ.

14. ਹੇਠਲੀ ਅਦਾਲਤ ਨੇ ਇਸ ਮੁੱਦੇ ਦਾ ਜਵਾਬ ਨਾਂਹ ਵਿੱਚ ਦਿੱਤਾ। ਇਸ ਵਿਚ ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਸੀ ਕਿ ਸ਼ਿਕਾਇਤਕਰਤਾ ਵਾਜਬ ਸ਼ੱਕ ਤੋਂ ਪਰੇ ਆਪਣਾ ਕੇਸ ਸਾਬਤ ਕਰਨ ਵਿਚ ਅਸਫਲ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਇਹ ਦੇਖਿਆ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਦੋਸ਼ੀ ਦੀ ਅਗਵਾਈ ਵਾਲੇ ਬਚਾਅ ਪੱਖ ਨੇ ਸ਼ਿਕਾਇਤਕਰਤਾ ਦੇ ਕੇਸ ਦੀ ਸੱਚਾਈ 'ਤੇ ਸ਼ੱਕ ਪੈਦਾ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਹੈ।

15. ਟ੍ਰਾਇਲ ਕੋਰਟ ਦਾ ਸਿੱਟਾ ਨਿਮਨਲਿਖਤ ਆਧਾਰਾਂ 'ਤੇ ਆਧਾਰਿਤ ਸੀ:

(i) ਕਿ ਕਾਨੂੰਨੀ ਨੋਟਿਸ [ਉਦਾ. ਸੀਡਬਲਯੂ1/DJ ਮਿਤੀ 26.10.2017 ਇੱਕ ਵੈਧ ਕਾਨੂੰਨੀ ਨੋਟਿਸ ਨਹੀਂ ਸੀ ਕਿਉਂਕਿ ਇਸ 'ਤੇ ਸ਼ਿਕਾਇਤਕਰਤਾ ਜਾਂ ਉਸਦੇ ਵਕੀਲ ਦੁਆਰਾ ਦਸਤਖਤ ਨਹੀਂ ਕੀਤੇ ਗਏ ਸਨ।

(ii) ਸ਼ਿਕਾਇਤ, ਕਾਨੂੰਨੀ ਨੋਟਿਸ ਦੇ ਨਾਲ-ਨਾਲ ਹਲਫੀਆ ਬਿਆਨ ਦੇ ਸਬੂਤਾਂ ਵਿੱਚ, ਸ਼ਿਕਾਇਤਕਰਤਾ ਉਸ ਮਿਤੀ, ਮਹੀਨੇ ਅਤੇ ਸਾਲ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਅਸਫਲ ਰਿਹਾ ਹੈ ਜਿਸ 'ਤੇ ਉਸਨੇ ਕਰਜ਼ੇ ਲਈ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਰਕਮਾਂ ਪੇਸ਼ ਕੀਤੀਆਂ ਸਨ।

(iii) ਰਿਕਾਰਡ 'ਤੇ ਸਬੂਤ ਦਰਸਾਉਂਦੇ ਹਨ ਕਿ ਸ਼ਿਕਾਇਤਕਰਤਾ ਪੈਸੇ ਉਧਾਰ ਦੇ ਕਾਰੋਬਾਰ ਵਿਚ ਹੈ। ਕਿਉਂਕਿ ਉਸ ਕੋਲ ਪੰਜਾਬ ਰਜਿਸਟ੍ਰੇਸ਼ਨ ਆਫ ਮਨੀ ਲੈਂਡਰਜ਼ ਐਕਟ, 1938° (ਮਨੀ ਲੈਂਡਰਜ਼ ਐਕਟ) ਦੇ ਅਧੀਨ ਕੋਈ ਵੈਧ ਲਾਇਸੈਂਸ/ਰਜਿਸਟ੍ਰੇਸ਼ਨ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਇਸ ਲਈ ਉਹ ਮਨੀ ਲੈਂਡਰਜ਼ ਐਕਟ ਦੀ ਧਾਰਾ 3 ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ ਐਡਵਾਂਸ ਪੈਸੇ ਦੀ ਵਸੂਲੀ ਲਈ ਮੁਕੱਦਮਾ ਦਾਇਰ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦਾ ਸੀ। ਬੰਬੇ ਹਾਈ ਕੋਰਟ ਨੇ ਨੰਦਾ ਬਨਾਮ ਨੰਦਾਕਿਸ਼ੋਰ ਦੇ ਮਾਮਲੇ ਵਿੱਚ ਧਾਰਾ 3 ਵਿੱਚ ਪਾਏ ਗਏ 'ਕਿਸੇ ਵੀ ਮੁਕੱਦਮੇ ਵਿੱਚ' ਵਾਕੰਸ਼ ਦੀ ਵਿਆਖਿਆ ਕੀਤੀ ਹੈ, ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਐਨਆਈ ਐਕਟ ਦੀ ਧਾਰਾ 138 ਦੇ ਤਹਿਤ ਸ਼ਿਕਾਇਤ ਵੀ ਸ਼ਾਮਲ ਹੈ। ਹੇਠਲੀ ਅਦਾਲਤ ਨੇ ਸਿੱਟਾ ਕੱਢਿਆ ਹੈ ਕਿ ਸ਼ਿਕਾਇਤ ਇੱਕ ਲਾਗੂ ਨਾ ਹੋਣ ਯੋਗ ਦਾਅਵੇ ਦੇ ਸਬੰਧ ਵਿੱਚ ਦਾਇਰ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ।

(iv) ਧਾਰਾ 138 ਵਿੱਚ ਨਿਰਧਾਰਤ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਦਾ ਸਹੀ ਢੰਗ ਨਾਲ ਪਾਲਣ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਸ਼ਿਕਾਇਤਕਰਤਾ ਨੂੰ ਚੈੱਕ ਰਿਟਰਨ ਮੀਮੋ ਦਾ ਨੋਟਿਸ ਮਿਲਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਕਾਨੂੰਨੀ ਨੋਟਿਸ ਸਮੇਂ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਜਾਰੀ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਚੈੱਕ ਰਿਟਰਨ ਮੀਮੋ 'ਤੇ ਪ੍ਰਤੀਬਿੰਬਿਤ ਮਿਤੀ 1.11.2017 ਹੈ ਅਤੇ ਮਿਤੀ ਜਿਸ 'ਤੇ ਕਾਨੂੰਨੀ ਨੋਟਿਸ ਜਾਰੀ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ, 26.10.17 ਹੈ। ਕਾਨੂੰਨੀ ਨੋਟਿਸ ਉਦੋਂ ਤੱਕ ਜਾਰੀ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਸੀ ਜਦੋਂ ਤੱਕ ਚੈੱਕ ਦੀ ਬੇਅਦਬੀ ਨਹੀਂ ਹੋ ਜਾਂਦੀ।

(v) ਸ਼ਿਕਾਇਤਕਰਤਾ ਦਾ ਸੰਸਕਰਣ ਸ਼ੱਕੀ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਚੈਕ, ਮੰਨਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਬਕਾਇਆ ਬਕਾਏ ਦੇ ਅੰਸ਼-ਭੁਗਤਾਨ ਵਿੱਚ ਜਾਰੀ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ। ਸ਼ਿਕਾਇਤ ਜਾਂ ਡਿਮਾਂਡ ਨੋਟਿਸ ਵਿੱਚ ਕਿਤੇ ਵੀ ਸ਼ਿਕਾਇਤਕਰਤਾ ਨੇ ਦੋਸ਼ੀ ਨੂੰ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਕੁੱਲ ਰਕਮ ਦਾ ਖੁਲਾਸਾ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਅਦਾਲਤ ਨੇ ਇਹ ਬਹੁਤ ਹੈਰਾਨੀਜਨਕ ਪਾਇਆ ਕਿ ਸ਼ਿਕਾਇਤਕਰਤਾ, ਇੱਕ ਆਰਥੋਪੀਡਿਕ ਸਰਜਨ, ਮੁਲਜ਼ਮ, ਇੱਕ IV ਜਮਾਤ ਦੇ ਕਰਮਚਾਰੀ ਨੂੰ, ਬਿਨਾਂ ਕਿਸੇ ਰਸਮੀ ਸਮਝੌਤੇ/ਰਸੀਦ ਦੇ ਐਡਵਾਂਸਡ ਲੋਨ ਦੇ ਵੱਡੀ ਮਾਤਰਾ ਵਿੱਚ ਕਰਜ਼ਾ ਪੇਸ਼ ਕਰੇਗਾ।

16. ਸ਼ਿਕਾਇਤਕਰਤਾ ਨੂੰ ਧਾਰਾ 378 (4) ਸੀਆਰਪੀਸੀ ਦੇ ਤਹਿਤ ਪੰਜਾਬ ਅਤੇ ਹਰਿਆਣਾ ਹਾਈ ਕੋਰਟ ਵਿੱਚ ਅਪੀਲ ਕਰਨ ਲਈ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਛੁੱਟੀ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਸੀ।

ਹਾਈਕੋਰਟ ਅੱਗੇ ਕਾਰਵਾਈ

17. ਰਿਕਾਰਡ 'ਤੇ ਸਬੂਤਾਂ ਦੀ ਮੁੜ ਪ੍ਰਸ਼ੰਸਾ ਕਰਨ 'ਤੇ, ਹਾਈ ਕੋਰਟ ਨੇ ਅਪੀਲ ਵਿਚ ਕੋਈ ਯੋਗਤਾ ਨਹੀਂ ਪਾਈ ਅਤੇ ਹੇਠਲੀ ਅਦਾਲਤ ਦੁਆਰਾ ਬਰੀ ਕੀਤੇ ਜਾਣ ਦੇ ਹੁਕਮ ਨੂੰ ਬਰਕਰਾਰ ਰੱਖਿਆ ਹੈ। ਹਾਈ ਕੋਰਟ ਨੇ ਤਰਕ ਦਿੱਤਾ ਹੈ ਕਿ ਦੋਸ਼ੀ ਨੇ ਧਾਰਾ 139 ਐਨਆਈ ਐਕਟ ਦੇ ਤਹਿਤ ਉਠਾਏ ਗਏ ਸੰਵਿਧਾਨਕ ਅਨੁਮਾਨ ਨੂੰ ਰੱਦ ਕਰਨ ਲਈ ਆਪਣੀ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ ਛੱਡ ਦਿੱਤੀ ਹੈ। ਫਿਰ, ਇੱਕ ਵਾਰ ਫਿਰ ਇਹ ਸਾਬਤ ਕਰਨ ਦੀ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ ਸ਼ਿਕਾਇਤਕਰਤਾ 'ਤੇ ਤਬਦੀਲ ਹੋ ਗਈ ਸੀ ਕਿ ਚੈੱਕ ਕਾਨੂੰਨੀ ਤੌਰ 'ਤੇ ਲਾਗੂ ਹੋਣ ਯੋਗ ਕਰਜ਼ੇ ਦੇ ਸਬੰਧ ਵਿੱਚ ਜਾਰੀ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ ਅਤੇ ਸ਼ਿਕਾਇਤਕਰਤਾ ਇਹ ਸਾਬਤ ਕਰਨ ਲਈ ਜ਼ੁੰਮੇਵਾਰੀ ਨੂੰ ਖਤਮ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਅਸਫਲ ਰਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਚੈੱਕ ਕਾਨੂੰਨੀ ਤੌਰ 'ਤੇ ਲਾਗੂ ਹੋਣ ਯੋਗ ਕਰਜ਼ੇ ਦੇ ਸਬੰਧ ਵਿੱਚ ਜਾਰੀ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ।

18. ਹਾਈ ਕੋਰਟ ਦੇ ਫੈਸਲੇ ਵਿੱਚ ਨਤੀਜਿਆਂ ਦੇ ਮੂਲ ਆਧਾਰ ਨੂੰ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸੰਖੇਪ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ:

18.1 ਧਾਰਾ 139 ਦੇ ਅਧੀਨ ਧਾਰਣਾ ਨੂੰ ਅਪੀਲਕਰਤਾ ਨੂੰ ਉਸਦੀ ਜਿਰ੍ਹਾ ਵਿੱਚ ਸਵਾਲ ਪੁੱਛ ਕੇ ਅਤੇ ਸੀ.ਆਰ.ਪੀ.ਸੀ. ਦੀ ਧਾਰਾ 313 ਦੇ ਅਧੀਨ ਦਰਜ ਕੀਤੇ ਬਿਆਨ ਵਿੱਚ ਪਾਏ ਗਏ ਅਪਰਾਧਕ ਹਾਲਾਤਾਂ ਦੀ ਵਿਆਖਿਆ ਕਰਕੇ ਰੱਦ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਸੀ।

18.2 ਅਪੀਲਕਰਤਾ ਦੀ ਜਿਰ੍ਹਾ ਤੋਂ ਪਤਾ ਚੱਲਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਸਨੇ 1 ਮਾਰਚ, 2014 ਤੋਂ ਅਰੰਭ ਹੋਏ ਅਤੇ ਉਸ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਦੀਆਂ ਕਈ ਤਾਰੀਖਾਂ ਨੂੰ ਦੋਸ਼ੀ ਨੂੰ ਕਰਜ਼ਾ ਦਿੱਤਾ ਸੀ। ਕਰੀਬ ਤਿੰਨ ਸਾਲ ਬਾਅਦ 19.10.2017 ਨੂੰ ਹੀ ਚੈੱਕ ਮੁਲਜ਼ਮ ਨੂੰ ਸੌਂਪਿਆ ਗਿਆ। ਜੇਕਰ ਅਪੀਲਕਰਤਾ ਨੇ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਮਿਤੀਆਂ 'ਤੇ ਕਰਜ਼ਾ ਦਿੱਤਾ ਸੀ, ਤਾਂ ਉਸ ਨੇ ਅਜਿਹੇ ਕਰਜ਼ਿਆਂ ਦੇ ਸਬੂਤ ਲਈ ਕੁਝ ਦਸਤਾਵੇਜ਼ ਜ਼ਰੂਰ ਰੱਖੇ ਹੋਣਗੇ। ਉਹ 01.03.2014 ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਉਧਾਰ ਲਈ ਗਈਆਂ ਖਾਸ ਰਕਮਾਂ ਬਾਰੇ ਚੁੱਪ ਰਿਹਾ ਅਤੇ ਸ਼ਿਕਾਇਤਕਰਤਾ ਨੂੰ ਕਰਜ਼ੇ ਦੀ ਰਕਮ ਸਾਬਤ ਕਰਨ ਲਈ ਸਬੂਤ ਖਾਤੇ, ਬਹੀ, ਸਟੇਟਮੈਂਟ ਵਿੱਚ ਟੈਂਡਰ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਸੀ। ਮੁਲਜ਼ਮ ਦਾ ਪੱਖ ਇਹ ਸੀ ਕਿ ਉਸ ਨੇ ਸ਼ਿਕਾਇਤਕਰਤਾ ਤੋਂ ਪੈਸੇ ਉਧਾਰ ਲਏ ਸਨ ਪਰ ਸ਼ਿਕਾਇਤਕਰਤਾ ਹਰ ਮਹੀਨੇ ਬਕਾਇਆ ਰਕਮ ਵਿੱਚ 1 ਲੱਖ ਰੁਪਏ ਦਾ ਵਾਧਾ ਕਰਦਾ ਸੀ। ਇਸ ਲਈ ਸ਼ਿਕਾਇਤਕਰਤਾ ਦੇ ਕੇਸ ਨਾਲੋਂ ਜਵਾਬਦੇਹ ਦਾ ਪੱਖ ਜ਼ਿਆਦਾ ਸੰਭਾਵਿਤ ਜਾਪਦਾ ਹੈ।

18.3 ਸ਼ਿਕਾਇਤ, ਡਿਮਾਂਡ ਨੋਟਿਸ ਅਤੇ ਹਲਫ਼ਨਾਮੇ ਵਿੱਚ ਸਬੂਤ ਵਜੋਂ ਇਕਸਾਰ ਦੋਸ਼ ਹੈ ਕਿ ਕਰਜ਼ਾ ਮੂਲ ਰਕਮ 'ਤੇ ਵਿਆਜ ਦੀ ਅਦਾਇਗੀ ਦੇ ਅਧੀਨ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਸੀ। ਸ਼ਿਕਾਇਤਕਰਤਾ ਨੂੰ 6,95,204/- ਰੁਪਏ ਦੀ ਚੈੱਕ ਰਕਮ 'ਤੇ ਪਹੁੰਚਣ ਲਈ ਉਧਾਰ ਲਈ ਗਈ ਮੂਲ ਰਕਮ ਅਤੇ ਉਸ 'ਤੇ ਵਸੂਲੇ ਗਏ ਵਿਆਜ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਕਿਉਂਕਿ ਮੂਲ ਰਕਮ ਅਤੇ ਵਿਆਜ ਦਾ ਵਿਭਾਜਨ ਸਾਰੇ ਮਾਮਲਿਆਂ ਵਿੱਚ ਸਪੱਸ਼ਟ ਤੌਰ 'ਤੇ ਗੈਰਹਾਜ਼ਰ ਹੈ ਤਿੰਨ ਦਸਤਾਵੇਜ਼, ਸ਼ਿਕਾਇਤ ਸਮੱਗਰੀ ਵੇਰਵਿਆਂ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਹੈ ਅਤੇ ਸ਼ੁਰੂ ਵਿੱਚ ਹੀ ਖਾਰਜ ਕੀਤੇ ਜਾਣ ਦੀ ਹੱਕਦਾਰ ਹੈ।

18.4 ਹੁਣ ਤੱਕ ਹੇਠਲੀ ਅਦਾਲਤ ਦੇ ਸਿੱਟੇ ਵਜੋਂ ਕਿ ਸ਼ਿਕਾਇਤਕਰਤਾ ਨੂੰ ਮਨੀ ਲੈਂਡਰਜ਼ ਐਕਟ ਦੇ ਤਹਿਤ ਦਰਜ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ, ਇਸ ਲਈ ਸ਼ਿਕਾਇਤ ਨੂੰ ਸੰਭਾਲਣ ਯੋਗ ਨਹੀਂ ਸੀ, ਹਾਈ ਕੋਰਟ ਨੇ ਦੇਖਿਆ ਹੈ ਕਿ ਅਜਿਹੀ ਖੋਜ ਦਾ ਮੁਲਾਂਕਣ ਕਰਨ ਦੀ ਕੋਈ ਲੋੜ ਨਹੀਂ ਸੀ ਕਿਉਂਕਿ ਇਹ ਸਵਾਲ ਤਾਂ ਹੀ ਉੱਠੇਗਾ ਜੇਕਰ ਸ਼ਿਕਾਇਤਕਰਤਾ ਇਹ ਸਾਬਤ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਸਫਲ ਹੋ ਗਿਆ ਸੀ ਕਿ ਚੈੱਕ ਕਾਨੂੰਨੀ ਤੌਰ 'ਤੇ ਲਾਗੂ ਹੋਣ ਯੋਗ ਕਰਜ਼ੇ ਦੇ ਸਬੰਧ ਵਿੱਚ ਜਾਰੀ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ।

19. ਅਸੀਂ ਸ੍ਰੀ ਰਾਜੇਸ਼ ਜੈਨ, ਅਪੀਲਕਰਤਾ ਨੂੰ ਵਿਅਕਤੀਗਤ ਤੌਰ 'ਤੇ ਪੇਸ਼ ਹੁੰਦੇ ਸੁਣਿਆ ਹੈ, ਅਤੇ ਸ੍ਰੀ ਯੁੱਧਵੀਰ ਦਲਾਲ, ਉੱਤਰਦਾਤਾ ਦੇ ਸਿੱਖਿਅਕ ਵਕੀਲ ਨੂੰ ਸੁਣਿਆ ਹੈ।

20. ਸ੍ਰੀ ਰਾਜੇਸ਼ ਜੈਨ, ਵਿਅਕਤੀਗਤ ਤੌਰ 'ਤੇ ਪੇਸ਼ ਹੋ ਕੇ ਦਲੀਲ ਦਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਰਿਕਾਰਡ 'ਤੇ ਮੌਜੂਦ ਸਬੂਤਾਂ ਦੀ ਕਦਰ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਹੇਠਲੀਆਂ ਅਦਾਲਤਾਂ ਦੀ ਪਹੁੰਚ ਵਿਚ ਗੰਭੀਰ ਖਾਮੀਆਂ ਹਨ। ਉਸ ਅਨੁਸਾਰ, ਚੈਕ 'ਤੇ ਦਸਤਖਤ ਵਿਵਾਦ ਅਧੀਨ ਨਾ ਹੋਣ ਅਤੇ ਧਾਰਾ 139 ਤਹਿਤ ਦੋਸ਼ੀ ਵਿਰੁੱਧ ਕੀਤੀ ਗਈ ਧਾਰਣਾ, ਰਿਕਾਰਡ 'ਤੇ ਅਜਿਹਾ ਕੁਝ ਵੀ ਉਪਲਬਧ ਨਹੀਂ ਸੀ ਜਿਸ ਤੋਂ ਇਹ ਸੰਕੇਤ ਮਿਲੇ ਕਿ ਦੋਸ਼ੀ ਨੇ ਇਸ ਧਾਰਨਾ ਨੂੰ ਰੱਦ ਕਰਨ ਦੀ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ ਛੱਡ ਦਿੱਤੀ ਹੈ। ਉਸਨੇ ਸਾਡਾ ਧਿਆਨ ਬਰੀ ਕਰਨ ਦੇ ਹੁਕਮਾਂ ਵਿੱਚ ਦਿੱਤੇ ਤਰਕ ਵੱਲ ਖਿੱਚਿਆ ਕਿ ਹੇਠਲੀਆਂ ਅਦਾਲਤਾਂ ਨੇ ਗਲਤੀ ਨਾਲ ਸਬੂਤਾਂ ਦੀ ਕਦਰ ਕੀਤੀ ਸੀ ਕਿਉਂਕਿ ਇਹ ਸਾਬਤ ਕਰਨ ਦੀ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ ਸ਼ਿਕਾਇਤਕਰਤਾ 'ਤੇ ਸੀ ਕਿ ਚੈੱਕ ਕਰਜ਼ੇ ਦੀ ਅਦਾਇਗੀ ਵਿੱਚ ਜਾਰੀ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ। ਇੱਕ ਵਾਰ ਧਾਰਣਾ ਚੱਲਦੀ ਹੈ, ਕਰਜ਼ੇ/ਦੇਣਦਾਰੀ ਦੀ ਗੈਰ-ਮੌਜੂਦਗੀ ਨੂੰ ਸਾਬਤ ਕਰਨ ਦੀ

ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ ਦੋਸ਼ੀ 'ਤੇ ਨਿਰਭਰ ਕਰਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਅਦਾਲਤਾਂ ਕਿਸੇ ਵੀ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀਕੋਣ ਤੋਂ ਸ਼ਿਕਾਇਤਕਰਤਾ ਦੇ ਕੇਸ 'ਤੇ ਸ਼ੱਕ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦੀਆਂ ਸਨ। ਉਸ ਨੇ ਅੰਤ ਵਿੱਚ ਦਲੀਲ ਦਿੱਤੀ ਕਿ ਜਵਾਬਦੇਹ ਨੇ ਸੰਭਾਵੀ ਬਚਾਅ ਪੱਖ ਨੂੰ ਉਠਾਇਆ ਨਹੀਂ ਕਿਹਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਬਚਾਅ ਪੱਖ ਵਿੱਚ ਸਥਾਪਤ ਕੇਸ ਅਸੰਗਤੀਆਂ ਨਾਲ ਭਰਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ ਅਤੇ ਕੋਈ ਸਬੂਤ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਉਹ, ਇਸ ਅਨੁਸਾਰ, ਪ੍ਰਾਰਥਨਾ ਕਰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਸਮਕਾਲੀ ਖੋਜਾਂ ਨੂੰ ਪਾਸੇ ਰੱਖਿਆ ਜਾਵੇ, ਅਤੇ ਦੋਸ਼ੀ ਦੇ ਖਿਲਾਫ ਦੋਸ਼ੀ ਠਹਿਰਾਉਣ ਦਾ ਆਦੇਸ਼ ਦਿੱਤਾ ਜਾਵੇ।

21. ਸ੍ਰੀ ਯੁੱਧਵੀਰ ਦਲਾਲ, ਵਿਦਵਾਨ ਵਕੀਲ ਨੇ ਦਲੀਲ ਦਿੱਤੀ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਅਦਾਲਤ, ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਛੁੱਟੀ ਦੁਆਰਾ ਇੱਕ ਅਪੀਲ ਦੀ ਸੁਣਵਾਈ ਕਰਦੇ ਸਮੇਂ, ਸਮਕਾਲੀ ਖੋਜਾਂ ਦੇ ਵਿਰੁੱਧ ਦਖਲ ਦੇਣ ਲਈ ਬਹੁਤ ਹੌਲੀ ਹੋਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ। ਸਿਰਫ਼ ਇਸ ਲਈ ਕਿ ਸਬੂਤ ਦੀ ਮੁੜ ਕਦਰ ਕਰਨ 'ਤੇ ਕੋਈ ਹੋਰ ਨਜ਼ਰੀਆ ਲਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ, ਦਖਲ ਦੇਣ ਦਾ ਕੋਈ ਆਧਾਰ ਨਹੀਂ ਹੈ; ਗੁਣਾਂ ਦੇ ਆਧਾਰ 'ਤੇ, ਉਹ ਦਲੀਲ ਦਿੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਦੋਸ਼ੀ ਨੇ 'ਸੰਭਾਵੀ ਬਚਾਅ', ਜੋ 'ਸੰਭਾਵਨਾ ਦੀ ਪ੍ਰਮੁੱਖਤਾ' ਦੇ ਮਾਪਦੰਡ ਨੂੰ ਪੂਰਾ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਉਠਾ ਕੇ ਬੋਝ ਨੂੰ ਦੂਰ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਹੈ। ਉਸਨੇ ਇਹ ਦਲੀਲ ਦੇਣ ਲਈ ਕੁਝ ਫੈਸਲਿਆਂ 'ਤੇ ਭਰੋਸਾ ਕੀਤਾ ਹੈ ਕਿ ਕਿਸੇ ਵੀ ਖੰਡਨ ਸਬੂਤ ਦੀ ਅਗਵਾਈ ਕੀਤੇ ਬਿਨਾਂ ਵੀ ਇਸ ਧਾਰਨਾ ਨੂੰ ਰੱਦ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਸਬੰਧੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਕਹਿਣਾ ਹੈ ਕਿ ਸ ਕਾਨੂੰਨੀ ਤੌਰ 'ਤੇ ਲਾਗੂ ਹੋਣ ਯੋਗ ਕਰਜ਼ੇ ਜਾਂ ਦੇਣਦਾਰੀ ਦੀ ਹੋਂਦ ਨੂੰ ਗਲਤ ਸਾਬਤ ਕਰਨ ਲਈ ਸ਼ਿਕਾਇਤਕਰਤਾ ਦੁਆਰਾ ਤਿਆਰ ਕੀਤੀ ਸਮੱਗਰੀ 'ਤੇ ਭਰੋਸਾ ਕਰਨਾ ਦੋਸ਼ੀ ਲਈ ਹਮੇਸ਼ਾ ਖੁੱਲ੍ਹਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਉਸਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਸ਼ਿਕਾਇਤ ਵਿੱਚ ਸਮੱਗਰੀ ਦੇ ਵੇਰਵਿਆਂ ਦੀ ਘਾਟ ਹੈ-ਇਹ ਕੁੱਲ ਕਰਜ਼ੇ ਦੀ ਰਕਮ, ਕਿਹੜੀਆਂ ਮਿਤੀਆਂ 'ਤੇ ਕਰਜ਼ਾ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਸੀ, ਜਿਸ ਦੇ ਆਧਾਰ 'ਤੇ ਰੁਪਏ ਦੀ ਰਕਮ ਦੀ ਮੰਗ ਕੀਤੀ ਗਈ ਸੀ, ਇਹ ਦੱਸਣ ਵਿੱਚ ਅਸਫਲ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ। 6,95,204/-। ਇਹਨਾਂ ਤੱਥਾਂ ਦੇ ਨਾਲ ਹੋਰ ਹਾਲਾਤਾਂ ਨੇ ਅਦਾਲਤ ਦੇ ਮਨ ਵਿੱਚ ਸ਼ਿਕਾਇਤਕਰਤਾ ਦੇ ਕੇਸ ਦੀ ਅਸਲੀਅਤ ਬਾਰੇ ਜਾਇਜ਼ ਤੌਰ 'ਤੇ ਸ਼ੱਕ ਪੈਦਾ ਕੀਤਾ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸ ਲਈ, ਹੇਠਲੀਆਂ ਅਦਾਲਤਾਂ ਨੂੰ ਸ਼ਿਕਾਇਤਕਰਤਾ ਦੇ ਸੰਸਕਰਣ ਨੂੰ ਮੰਨਣ ਲਈ ਜਾਇਜ਼ ਠਹਿਰਾਇਆ ਗਿਆ ਸੀ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਆਧਾਰਾਂ 'ਤੇ ਉਹ ਅਪੀਲ ਖਾਰਜ ਕਰਨ ਦੀ ਪ੍ਰਾਰਥਨਾ ਕਰਦਾ ਹੈ।

22. ਅਸੀਂ ਵਿਰੋਧੀ ਦਲੀਲਾਂ ਨੂੰ ਨੋਟ ਕੀਤਾ ਹੈ ਅਤੇ ਰਿਕਾਰਡ ਦੀ ਪੜਚੋਲ ਕੀਤੀ ਹੈ।

ਵਿਚਾਰਨ ਲਈ ਸਵਾਲ

23. ਕਿਉਂਕਿ ਚੈੱਕ ਦਾ ਅਮਲ, ਮੰਨਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਵਿਵਾਦ ਦੇ ਅਧੀਨ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਇਸ ਲਈ ਸੀਮਤ ਸਵਾਲ ਵਿਚਾਰਿਆ ਜਾਣਾ ਹੈ, (i) ਕੀ ਦੋਸ਼ੀ ਨੂੰ ਕਿਹਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਆਪਣਾ 'ਸਪੱਸ਼ਟ ਬੋਝ' ਛੱਡ ਚੁੱਕਾ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਹੇਠਲੀਆਂ ਅਦਾਲਤਾਂ ਨੇ ਇਹ ਸਿੱਟਾ ਕੱਢਿਆ ਹੈ ਕਿ ਧਾਰਾ 139 ਦੁਆਰਾ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕੀਤੇ ਗਏ ਕਾਨੂੰਨ ਦੀ ਧਾਰਨਾ ਨੂੰ ਰੱਦ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ?

23.1 ਜੇਕਰ ਇਸ ਸਵਾਲ ਦਾ ਜਵਾਬ ਹਾਂ ਵਿੱਚ ਪਾਇਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਤਾਂ ਅਗਲਾ ਸਵਾਲ ਵਿਚਾਰਿਆ ਜਾਣਾ ਹੈ (i) ਕੀ ਸ਼ਿਕਾਇਤਕਰਤਾ ਨੇ ਧਾਰਾ 139 ਦੇ ਅਧੀਨ ਧਾਰਣਾ ਦੁਆਰਾ ਸਪਲਾਈ ਕੀਤੀ ਨਕਲੀ ਤਾਕਤ ਦੀ ਅਣਹੋਂਦ ਵਿੱਚ, ਸੁਤੰਤਰ ਤੌਰ 'ਤੇ ਵਾਜਬ ਸ਼ੱਕ ਤੋਂ ਪਰੇ ਸਾਬਤ ਕੀਤਾ ਹੈ ਕਿ ਚੈੱਕ ਇੱਕ ਕਰਜ਼ੇ/ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ ਦੇ ਡਿਸਚਾਰਜ ਵਿੱਚ ਜਾਰੀ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ? ਬਿੰਦੂ ਨੰ. (ii) ਨਾਲ ਨਜਿੱਠਣ ਦੀ ਲੋੜ ਤਾਂ ਹੀ ਪੈਦਾ ਹੋਵੇਗੀ ਜੇਕਰ ਬਿੰਦੂ ਨੰ. (i) ਦਾ ਜਵਾਬ ਹਾਂ ਵਿਚ ਹੋਵੇ। ਇਸ ਲਈ, ਅਸੀਂ ਵਿਚਾਰ ਲਈ ਬਿੰਦੂ (i) ਨੂੰ ਉਠਾਵਾਂਗੇ।

ਲਾਗੂ ਕਾਨੂੰਨੀ ਸਿਧਾਂਤ

ਅਨੁਛੇਦ 136 ਦਾ ਘੇਰਾ ਅਤੇ ਤੱਥਾਂ ਦੀ ਸਮਕਾਲੀ ਖੋਜ

24. ਥ੍ਰੈਸ਼ਹੋਲਡ 'ਤੇ, ਸਾਨੂੰ ਇਹ ਨੋਟ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਅਪੀਲ ਵਿੱਚ ਚੁਣੌਤੀ ਦੋ ਅਦਾਲਤਾਂ ਦੁਆਰਾ ਸਮਕਾਲੀ ਖੋਜਾਂ ਦੇ ਵਿਰੁੱਧ ਦਖਲ ਦੀ ਮੰਗ ਕਰਦੀ ਹੈ। ਭਾਰਤ ਦੇ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੇ ਅਨੁਛੇਦ 136 ਦੇ ਅਧੀਨ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਛੁੱਟੀ ਦੁਆਰਾ ਸਮਕਾਲੀ ਖੋਜਾਂ ਦੇ ਵਿਰੁੱਧ ਅਪੀਲ ਦੀ ਗੁੰਜਾਇਸ਼ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਿਪਟ ਗਈ ਹੈ। ਵਿੱਚ ਐਮਐਸਟੀ. ਦਲਬੀਰ ਕੌਰ ਅਤੇ ਓ.ਆਰ.ਐਸ. ਬਨਾਮ ਪੰਜਾਬ ਰਾਜ (1976) 4 ਐੱਸਸੀਸੀ 158, ਇਸ ਅਦਾਲਤ ਨੇ ਕਈ ਅਥਾਰਟੀਆਂ ਦੇ ਵਿਚਾਰ 'ਤੇ, ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਛੁੱਟੀ ਦੁਆਰਾ ਅਪਰਾਧਿਕ ਅਪੀਲ ਵਿੱਚ ਇਸ ਅਦਾਲਤ ਦੁਆਰਾ ਦਖਲਅੰਦਾਜ਼ੀ ਨੂੰ ਨਿਯੰਤਰਿਤ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਸਿਧਾਂਤਾਂ ਨੂੰ ਨਿਮਨਲਿਖਤ ਤੌਰ 'ਤੇ ਡਿਸਟਿਲ ਕੀਤਾ ਹੈ:

(1) ਕਿ ਇਹ ਅਦਾਲਤ ਸਬੂਤਾਂ ਦੀ ਸ਼ੁੱਧ ਪ੍ਰਸ਼ੰਸਾ ਦੇ ਆਧਾਰ 'ਤੇ ਤੱਥਾਂ ਦੀ ਸਮਕਾਲੀ ਖੋਜ ਵਿਚ ਦਖਲ ਨਹੀਂ ਦੇਵੇਗੀ ਭਾਵੇਂ ਇਹ ਸਬੂਤ 'ਤੇ ਵੱਖਰਾ ਨਜ਼ਰੀਆ ਕਿਉਂ ਨਾ ਲੈਂਦੀ ਹੋਵੇ।

(2) ਕਿ ਅਦਾਲਤ ਆਮ ਤੌਰ 'ਤੇ ਸਬੂਤਾਂ ਦੀ ਮੁੜ-ਮੁਲਾਂਕਣ ਜਾਂ ਸਮੀਖਿਆ ਵਿੱਚ ਦਾਖਲ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗੀ, ਜਦੋਂ ਤੱਕ ਕਿ ਹਾਈ ਕੋਰਟ ਦਾ ਮੁਲਾਂਕਣ ਕਾਨੂੰਨ ਜਾਂ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਦੀ ਕਿਸੇ ਗਲਤੀ ਦੁਆਰਾ ਖਰਾਬ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ ਜਾਂ ਰਿਕਾਰਡ ਦੀ ਗਲਤੀ, ਸਬੂਤ ਦੀ ਗਲਤ ਰੀਡਿੰਗ ਜਾਂ ਹੈ। ਸਬੂਤ ਦੇ ਨਾਲ ਅਸੰਗਤ, ਉਦਾਹਰਨ ਲਈ, ਜਿੱਥੇ ਅੱਖਾਂ ਦੇ ਸਬੂਤ ਡਾਕਟਰੀ ਸਬੂਤਾਂ ਨਾਲ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਅਸੰਗਤ ਹਨ ਅਤੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਹੋਰ ਵੀ।

(3) ਕਿ ਅਦਾਲਤ ਸਬੂਤਾਂ ਦੀ ਭਰੋਸੇਯੋਗਤਾ ਵਿੱਚ ਦਾਖਲ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗੀ ਤਾਂ ਜੋ ਹਾਈ ਕੋਰਟ ਦੀ ਆਪਣੀ ਰਾਏ ਨੂੰ ਬਦਲਿਆ ਜਾ ਸਕੇ

(4) ਇਹ ਕਿ ਅਦਾਲਤ ਦਖਲ ਦੇਵੇਗੀ ਜਿੱਥੇ ਹਾਈ ਕੋਰਟ ਕਿਸੇ ਨਿਆਂਇਕ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ, ਕੁਦਰਤੀ ਨਿਆਂ ਦੇ ਸਿਧਾਂਤਾਂ ਜਾਂ ਨਿਰਪੱਖ ਸੁਣਵਾਈ ਦੀ ਅਣਦੇਖੀ ਵਿੱਚ ਤੱਥਾਂ ਦੀ ਖੋਜ 'ਤੇ ਪਹੁੰਚੀ ਹੈ ਜਾਂ ਕਾਨੂੰਨ ਜਾਂ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਦੇ ਲਾਜ਼ਮੀ ਉਪਬੰਧ ਦੀ ਉਲੰਘਣਾ ਵਿੱਚ ਕੰਮ ਕੀਤਾ ਹੈ, ਜਿਸ ਦੇ ਨਤੀਜੇ ਵਜੋਂ ਗੰਭੀਰ ਦੋਸ਼ੀ ਨਾਲ ਪੱਖਪਾਤ ਜਾਂ ਬੇਇਨਸਾਫ਼ੀ।

(5) ਇਹ ਅਦਾਲਤ ਵੀ ਦਖਲ ਦੇ ਸਕਦੀ ਹੈ ਜਿੱਥੇ ਸਾਬਤ ਹੋਏ ਤੱਥਾਂ 'ਤੇ ਕਾਨੂੰਨ ਦੇ ਗਲਤ ਅਨੁਮਾਨ ਕੱਢੇ ਗਏ ਹਨ ਜਾਂ ਜਿੱਥੇ ਹਾਈ ਕੋਰਟ ਦੇ ਸਿੱਟੇ ਸਪੱਸ਼ਟ ਤੌਰ 'ਤੇ ਵਿਗੜ ਰਹੇ ਹਨ ਅਤੇ ਬਿਨਾਂ ਸਬੂਤਾਂ ਦੇ ਅਧਾਰਤ ਹਨ: ਸਰਵਵਿਆਪਕ ਅਰਜ਼ੀ ਦਾ ਨਿਯਮ ਬਣਾਉਣਾ ਬਹੁਤ ਮੁਸ਼ਕਲ ਹੈ, ਪਰ ਉਪਰੋਕਤ ਜ਼ਿਕਰ ਕੀਤੇ ਸਿਧਾਂਤ ਅਤੇ ਇਸ ਅਦਾਲਤ ਦੇ ਅਥਾਰਟੀਜ਼ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਵਾਨਿਤ ਸਿਧਾਂਤ ਇਸ ਅਦਾਲਤ ਨੂੰ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਛੁੱਟੀ ਦੁਆਰਾ ਅਪਰਾਧਿਕ ਅਪੀਲਾਂ ਦਾ ਫੈਸਲਾ ਕਰਨ ਲਈ ਕਾਫ਼ੀ ਦਿਸ਼ਾ-ਨਿਰਦੇਸ਼ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ, ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਛੁੱਟੀ ਦੁਆਰਾ ਇੱਕ ਫੌਜਦਾਰੀ ਅਪੀਲ ਵਿੱਚ, ਇਹ ਅਦਾਲਤ ਸੁਣਵਾਈ ਵੇਲੇ ਸਬੂਤਾਂ ਅਤੇ ਹਾਈ ਕੋਰਟ ਦੇ ਫੈਸਲੇ ਦੀ ਜਾਂਚ ਕਰਦੀ ਹੈ, ਇਹ ਨਿਰਧਾਰਤ ਕਰਨ ਦੇ ਸੀਮਤ ਉਦੇਸ਼ ਨਾਲ ਕਿ ਹਾਈ ਕੋਰਟ ਨੇ ਉੱਪਰ ਦੱਸੇ ਸਿਧਾਂਤਾਂ ਦੀ ਪਾਲਣਾ ਕੀਤੀ ਹੈ ਜਾਂ ਨਹੀਂ। ਜਿੱਥੇ ਅਦਾਲਤ ਨੇ ਪਾਇਆ ਕਿ ਹਾਈ ਕੋਰਟ ਨੇ ਇਸ ਅਦਾਲਤ ਦੁਆਰਾ ਨਿਰਧਾਰਿਤ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਸਿਧਾਂਤਾਂ ਦੀ ਕੋਈ ਉਲੰਘਣਾ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਹੈ ਅਤੇ ਇੱਕ ਸਹੀ ਪਹੁੰਚ ਅਪਣਾਈ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸਤਗਾਸਾ ਦੇ ਕੇਸ ਨੂੰ ਨਸ਼ਟ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਸਬੂਤਾਂ ਵਿੱਚ ਹੈਰਾਨੀਜਨਕ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਤਾਵਾਂ ਨੂੰ ਨਜ਼ਰਅੰਦਾਜ਼ ਜਾਂ ਨਜ਼ਰਅੰਦਾਜ਼ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਹੈ, ਤੱਥਾਂ ਦੇ ਨਤੀਜੇ ਸਾਹਮਣੇ ਆਏ ਹਨ। ਹਾਈਕੋਰਟ ਵੱਲੋਂ ਸਬੂਤਾਂ ਦੀ ਪ੍ਰਸ਼ੰਸਾ 'ਤੇ ਕੇਸ ਦੇ ਹਾਲਾਤਾਂ ਵਿੱਚ ਪਰੇਸ਼ਾਨ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ।

ਐਨਆਈ ਐਕਟ ਦੀ ਧਾਰਾ 138 ਜ਼ਰੂਰੀ ਸਮੱਗਰੀ

25. ਜ਼ਰੂਰੀ ਤੌਰ 'ਤੇ, ਚੈੱਕ ਦੀ ਬੇਇੱਜ਼ਤੀ ਨਾਲ ਸਬੰਧਤ ਸਾਰੇ ਮੁਕੱਦਮਿਆਂ ਵਿੱਚ, ਅਦਾਲਤਾਂ ਨੂੰ ਇਹ ਵਿਚਾਰ ਕਰਨ ਲਈ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਕੀ ਅਪਰਾਧ ਦੀ ਸਮੱਗਰੀ ਐਕਟ ਦੀ ਧਾਰਾ 138 ਵਿੱਚ ਗਿਣੀਆਂ

ਗਈਆਂ ਹਨ ਅਤੇ ਜੇਕਰ ਅਜਿਹਾ ਹੈ, ਤਾਂ ਕੀ ਦੋਸ਼ੀ ਐਕਟ ਦੀ ਧਾਰਾ 139 ਦੁਆਰਾ ਵਿਚਾਰੀ ਗਈ ਕਾਨੂੰਨੀ ਧਾਰਨਾ ਨੂੰ ਰੱਦ ਕਰਨ ਦੇ ਯੋਗ ਸੀ।

26. ਜਿਮਪੈਕਸ ਪ੍ਰਾਈਵੇਟ ਲਿਮਟਿਡ ਬਨਾਮ ਮਨੋਜ ਗੋਇਲ ਵਿੱਚ, ਇਸ ਅਦਾਲਤ ਨੇ ਐਨਆਈ ਐਕਟ ਦੀ ਧਾਰਾ 138 ਦੇ ਤਹਿਤ ਅਪਰਾਧ ਦੇ ਆਧਾਰ ਨੂੰ ਬਣਾਉਣ ਵਾਲੀਆਂ ਸਮੱਗਰੀਆਂ ਨੂੰ ਨਿਮਨਲਿਖਤ ਢਾਂਚੇ ਵਿੱਚ ਖੋਲ੍ਹਿਆ ਹੈ:

(1) ਉਸ ਖਾਤੇ ਵਿੱਚੋਂ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਨੂੰ ਪੈਸੇ ਦੀ ਕਿਸੇ ਵੀ ਰਕਮ ਦੇ ਭੁਗਤਾਨ ਲਈ ਬੈਂਕਰ ਦੇ ਕੋਲ ਉਸ ਦੁਆਰਾ ਰੱਖੇ ਖਾਤੇ ਵਿੱਚ ਵਿਅਕਤੀ ਦੁਆਰਾ ਇੱਕ ਚੈੱਕ ਦਾ ਡਰਾਇੰਗ;

(i) ਕਿਸੇ ਕਰਜ਼ੇ ਜਾਂ ਹੋਰ ਦੇਣਦਾਰੀ ਦੇ ਪੂਰੇ ਜਾਂ ਹਿੱਸੇ ਵਿੱਚ ਡਿਸਚਾਰਜ ਲਈ ਖਿੱਚਿਆ ਜਾ ਰਿਹਾ ਚੈੱਕ;

(iii) ਉਸ ਖਾਤੇ ਤੋਂ ਭੁਗਤਾਨ ਕੀਤੇ ਜਾਣ ਦੀ ਵਿਵਸਥਾ ਕੀਤੀ ਗਈ ਬੈਂਕ ਨੂੰ ਚੈੱਕ ਦੀ ਪੇਸ਼ਕਾਰੀ,

(iv) ਡਰਾਅ ਲੈਣ ਵਾਲੇ ਬੈਂਕ ਦੁਆਰਾ ਭੁਗਤਾਨ ਨਾ ਕੀਤੇ ਗਏ ਦੇ ਤੌਰ 'ਤੇ ਚੈੱਕ ਦੀ ਵਾਪਸੀ ਕਿਉਂਕਿ ਜਾਂ ਤਾਂ ਉਸ ਖਾਤੇ ਦੇ ਕ੍ਰੈਡਿਟ ਵਿੱਚ ਖੜ੍ਹੀ ਰਕਮ ਚੈੱਕ ਦੇ ਸਨਮਾਨ ਲਈ ਨਾਕਾਫੀ ਹੈ ਜਾਂ ਇਹ ਰਕਮ ਤੋਂ ਵੱਧ ਹੈ

(v) ਭੁਗਤਾਨਕਰਤਾ ਜਾਂ ਧਾਰਕ ਦੁਆਰਾ ਸਮੇਂ ਸਿਰ ਚੈੱਕ ਦੀ ਵਾਪਸੀ ਦੇ ਸਬੰਧ ਵਿੱਚ ਬੈਂਕ ਤੋਂ ਜਾਣਕਾਰੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਣ ਦੇ 30 ਦਿਨਾਂ ਦੇ ਅੰਦਰ ਚੈੱਕ ਦੇ ਦਰਾਜ਼ ਨੂੰ ਰਕਮ ਦਾ ਭੁਗਤਾਨ ਕਰਨ ਦੀ ਮੰਗ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਇੱਕ ਨੋਟਿਸ; ਅਤੇ

(vi) ਨੋਟਿਸ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਦੇ 15 ਦਿਨਾਂ ਦੇ ਅੰਦਰ ਭੁਗਤਾਨ ਕਰਤਾ ਜਾਂ ਧਾਰਕ ਨੂੰ ਪੈਸੇ ਦੀ ਰਕਮ ਦਾ ਭੁਗਤਾਨ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਅਸਫਲ ਰਹੇ ਚੈੱਕ ਦਾ ਦਰਾਜ਼।

27. ਕੇ. ਭਾਸਕਰਨ ਬਨਾਮ ਸ਼ੰਕਰਨ ਵੈਧਿਆਨ ਬਾਲਨ ਵਿੱਚ ਇਸ ਅਦਾਲਤ ਨੇ ਅਪਰਾਧ ਦੇ ਸੰਚਾਲਕ ਤੱਤਾਂ ਨੂੰ ਕਾਫ਼ੀ ਸਮਾਨ ਸ਼ਬਦਾਂ ਵਿੱਚ ਇਹ ਸਮਝ ਕੇ ਸੰਖੇਪ ਕੀਤਾ ਸੀ:

"14. ਐਕਟ ਦੀ ਧਾਰਾ 138 ਦੇ ਤਹਿਤ ਜੁਰਮ ਨੂੰ ਕਈ ਐਕਟਾਂ ਦੇ ਜੋੜ ਨਾਲ ਹੀ ਪੂਰਾ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਹੇਠਾਂ ਦਿੱਤੇ ਐਕਟ ਹਨ ਜੋ ਉਕਤ ਅਪਰਾਧ ਦੇ ਹਿੱਸੇ ਹਨ: (1) ਚੈੱਕ ਦਾ ਡਰਾਇੰਗ, (2) ਪੇਸ਼ਕਾਰੀ ਬੈਂਕ ਨੂੰ ਚੈੱਕ, (3) ਡਰਾਅ ਲੈਣ ਵਾਲੇ ਬੈਂਕ ਦੁਆਰਾ ਭੁਗਤਾਨ ਨਾ ਕੀਤੇ ਗਏ ਚੈੱਕ ਨੂੰ ਵਾਪਸ ਕਰਨਾ, (4) ਲਿਖਤੀ ਨੋਟਿਸ ਦੇਣਾ ਚੈੱਕ ਦੀ ਰਕਮ ਦੇ ਭੁਗਤਾਨ ਦੀ ਮੰਗ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਚੈੱਕ ਦੇ ਦਰਾਜ਼ ਨੂੰ, (3) ਨੋਟਿਸ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਦੇ 15 ਦਿਨਾਂ ਦੇ ਅੰਦਰ ਦਰਾਜ਼ ਦਾ ਭੁਗਤਾਨ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਅਸਫਲਤਾ।"

28. ਕੇ ਭਾਸਕਰਨ ਦੇ ਕੇਸ (ਸੁਪਰਾ) ਵਿੱਚ ਨਿਰਧਾਰਤ ਕੀਤੇ ਪੰਜ (5) ਐਕਟ, ਆਮ ਤੌਰ 'ਤੇ, ਰਿਕਾਰਡ ਦੇ ਮਾਮਲੇ ਹਨ ਅਤੇ ਸ਼ਿਕਾਇਤ ਦਰਜ ਕਰਨ ਅਤੇ ਮੁਕੱਦਮਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰਨ ਦੇ ਪੜਾਅ 'ਤੇ, ਦਸਤਾਵੇਜ਼ੀ ਸਬੂਤ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਉਪਲਬਧ ਹੋਣਗੇ। . ਉਪਰੋਕਤ ਐਕਟਾਂ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ, ਇਹ ਵੀ ਸਿੱਧ ਕਰਨਾ ਹੈ ਕਿ ਚੈੱਕ ਕਿਸੇ ਕਰਜ਼ੇ ਜਾਂ ਦੇਣਦਾਰੀ ਦੇ ਭੁਗਤਾਨ ਲਈ ਜਾਰੀ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ (ਅੰਗ੍ਰੇਜ਼ੀ ਨੰਬਰ (ii) ਜਿਮਪੈਕਸ ਦੇ ਕੇਸ ਵਿੱਚ)। ਇਸ ਤੱਥ ਨੂੰ ਸਾਬਤ ਕਰਨ ਦਾ ਬੋਝ, ਹੋਰ ਤੱਥਾਂ ਵਾਂਗ, ਆਮ ਤੌਰ 'ਤੇ ਸ਼ਿਕਾਇਤਕਰਤਾ 'ਤੇ ਪਿਆ ਹੋਵੇਗਾ। ਹਾਲਾਂਕਿ, ਐੱਨ। ਐਕਟ ਦੀ ਧਾਰਾ 139 ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਸੰਭਾਵੀ ਯੰਤਰ ਦੀ ਸ਼ੁਰੂਆਤ ਦੁਆਰਾ, ਸੰਸਦ ਨੇ ਸਬੂਤ ਐਕਟ ਦੀ ਧਾਰਾ 102 ਵਿੱਚ ਦੱਸੇ ਗਏ ਆਮ ਨਿਯਮਾਂ ਨੂੰ ਦੂਰ ਕਰਨ ਦੀ ਮੰਗ ਕੀਤੀ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੋਸ਼ੀ 'ਤੇ ਇਹ ਸਾਬਤ ਕਰਨ ਦੀ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ ਤੈਅ ਕੀਤੀ ਹੈ। ਸੈਕਸ਼ਨ 139, ਇਸ ਅਰਥ ਵਿੱਚ, ਇੱਕ ਰਿਵਰਸ ਓਨਸ ਕਲੋਜ਼ ਦੀ ਇੱਕ ਉਦਾਹਰਨ ਹੈ ਅਤੇ ਦੋਸ਼ੀ ਨੂੰ ਅਨੁਮਾਨਿਤ

ਤੱਥ ਦੀ ਗੈਰ-ਮੌਜੂਦਗੀ ਨੂੰ ਸਾਬਤ ਕਰਨ ਦੀ ਮੰਗ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਅਰਥਾਤ, ਉਹ ਚੈੱਕ ਕਰਜ਼ੇ/ਜ਼ਿੰਮੇਦਾਰੀ ਦੇ ਡਿਸਚਾਰਜ ਵਿੱਚ ਜਾਰੀ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ।

ਸਬੂਤ ਅਤੇ ਅਨੁਮਾਨਾਂ ਦਾ ਬੋਝ: ਸੰਕਲਪਗਤ ਅਧਾਰ

29. ਇੰਡੀਅਨ ਐਵੀਡੈਂਸ ਐਕਟ, 1872 (ਸਬੂਤ ਐਕਟ, ਇਸ ਤੋਂ ਬਾਅਦ) ਵਿੱਚ ਦੋ ਅਰਥਾਂ ਵਿੱਚ 'ਪ੍ਰੂਫ਼ ਦਾ ਬੋਝ' ਸ਼ਬਦ ਵਰਤਿਆ ਗਿਆ ਹੈ। ਇੱਕ ਦਲੀਲ ਦੇ ਮਾਮਲੇ ਵਜੋਂ ਪੈਦਾ ਹੋਣ ਵਾਲੇ ਸਬੂਤ ਦਾ ਬੋਝ ਹੈ ਅਤੇ ਦੂਜਾ ਉਹ ਹੈ ਜੋ ਇਸ ਸਵਾਲ ਨਾਲ ਨਜਿੱਠਦਾ ਹੈ ਕਿ ਕਿਸੇ ਖਾਸ ਤੱਥ ਨੂੰ ਸਾਬਤ ਕਰਨ ਲਈ ਸਭ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਕੌਣ ਹੈ। ਪਹਿਲੇ ਨੂੰ 'ਕਾਨੂੰਨੀ ਬੋਝ' ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਇਹ ਕਦੇ ਨਹੀਂ ਬਦਲਦਾ, ਬਾਅਦ ਵਾਲੇ ਨੂੰ 'ਸਪੱਸ਼ਟ ਬੋਝ' ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਇਹ ਇੱਕ ਪਾਸੇ ਤੋਂ ਦੂਜੇ ਪਾਸੇ ਬਦਲ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। [ਦੇਖੋ ਕੁੰਦਨਲਾਲ ਬਨਾਮ ਨਿਗਰਾਨ ਇਵੈਕਿਊ ਪ੍ਰਾਪਰਟੀ (ਏਆਈਆਰ 1961 ਐਸਸੀ 1316)]

30. ਕਾਨੂੰਨੀ ਬੋਝ ਸਬੂਤ ਦਾ ਬੋਝ ਹੈ ਜੋ ਮੁਕੱਦਮੇ ਦੌਰਾਨ ਸਥਿਰ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਤੱਥਾਂ ਅਤੇ ਵਿਵਾਦਾਂ ਨੂੰ ਸਥਾਪਿਤ ਕਰਨ ਦਾ ਬੋਝ ਹੈ ਜੋ ਕਿਸੇ ਪਾਰਟੀ ਦੇ ਕੇਸ ਦਾ ਸਮਰਥਨ ਕਰਨਗੇ। ਜੇਕਰ, ਮੁਕੱਦਮੇ ਦੀ ਸਮਾਪਤੀ 'ਤੇ, ਕੋਈ ਪਾਰਟੀ ਇਹਨਾਂ ਨੂੰ ਢੁਕਵੇਂ ਮਾਪਦੰਡਾਂ 'ਤੇ ਸਥਾਪਤ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਅਸਫਲ ਰਹੀ ਹੈ, ਤਾਂ ਉਹ ਖੜ੍ਹੇ ਹੋਣ ਤੋਂ ਹਾਰ ਜਾਵੇਗਾ। ਬੋਝ ਦੀ ਘਟਨਾ ਆਮ ਤੌਰ 'ਤੇ ਪਟੀਸ਼ਨਾਂ ਤੋਂ ਸਪੱਸ਼ਟ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਆਮ ਤੌਰ 'ਤੇ, ਇਹ ਮੁਦਈ ਜਾਂ ਸ਼ਿਕਾਇਤਕਰਤਾ ਦੀ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਇਹ ਸਾਬਤ ਕਰੇ ਕਿ ਉਸਨੇ ਕੀ ਦਲੀਲ ਦਿੱਤੀ ਜਾਂ ਦਲੀਲ ਦਿੱਤੀ। ਦੂਜੇ ਪਾਸੇ, ਸਬੂਤ ਦਾ ਬੋਝ ਇੱਕ ਧਿਰ ਤੋਂ ਦੂਜੀ ਧਿਰ ਵਿੱਚ ਤਬਦੀਲ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਮੁਕੱਦਮਾ ਕਿਸੇ ਖਾਸ ਪੜਾਅ 'ਤੇ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ਸਬੂਤ ਦੇ ਸੰਤੁਲਨ ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ ਅੱਗੇ ਵਧਦਾ ਹੈ; ਬੋਝ ਪਾਰਟੀ 'ਤੇ ਨਿਰਭਰ ਕਰਦਾ ਹੈ ਜੋ ਅਸਫ਼ਲ ਹੋ ਜਾਵੇਗਾ ਜੇਕਰ ਕੋਈ ਸਬੂਤ ਨਹੀਂ, ਜਾਂ ਕੋਈ ਹੋਰ ਸਬੂਤ ਨਹੀਂ, ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਕੇਸ ਕਿਸੇ ਵੀ ਪਾਸਿਓਂ ਸ਼ਾਮਲ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ (ਵੇਖੋ ਹੈਲਸਬਰੀਜ਼ ਲਾਅਜ਼ ਆਫ਼ ਇੰਗਲੈਂਡ, ਚੌਥਾ ਐਡੀਸ਼ਨ ਪੈਰਾ 13)। ਜਦੋਂ ਕਿ ਪਹਿਲਾਂ, ਦਲੀਲਾਂ 'ਤੇ ਪੈਦਾ ਹੋਣ ਵਾਲੇ ਕਾਨੂੰਨੀ ਬੋਝ ਦਾ ਸਬੂਤ ਐਕਟ ਦੀ ਧਾਰਾ 101 ਵਿੱਚ ਜ਼ਿਕਰ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ, ਬਾਅਦ ਵਾਲੇ, ਸਬੂਤੀ ਬੋਝ ਨੂੰ ਇਸਦੀ ਧਾਰਾ 102 ਵਿੱਚ ਦਰਸਾਇਆ ਗਿਆ ਹੈ। [ਜੀ.ਵਾਸੂ ਵੀ. ਸੱਯਦ ਯਾਸੀਨ (ਏ.ਆਈ.ਆਰ. 1987 ਏ.ਪੀ.139) ਨੇ ਭਾਰਤ ਬੈਰਲ ਬਨਾਮ. ਅਮੀਨ ਚੰਦ [(1999) 3 ਐੱਸਸੀਸੀ 35]]

31. ਦੂਜੇ ਪਾਸੇ, ਅਨੁਮਾਨ ਦਾ ਸ਼ਾਬਦਿਕ ਅਰਥ ਹੈ "ਬਿਨਾਂ ਪ੍ਰੀਖਿਆ ਜਾਂ ਸਬੂਤ ਦੇ ਸੱਚ ਮੰਨਣਾ। ਕੁਮਾਰ ਐਕਸਪੋਰਟਸ ਬਨਾਮ ਸ਼ਰਮਾ ਐਕਸਪੋਰਟਸ ਵਿੱਚ, ਇਸ ਅਦਾਲਤ ਨੇ ਅਨੁਮਾਨ ਨੂੰ "ਉਪਕਰਨਾਂ ਵਜੋਂ ਦਰਸਾਇਆ ਹੈ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕਰਕੇ ਅਦਾਲਤਾਂ ਸਮਰੱਥ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ ਅਤੇ ਕਿਸੇ ਮੁੱਦੇ 'ਤੇ ਫੈਸਲਾ ਸੁਣਾਉਣ ਦੇ ਹੱਕਦਾਰ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ। ਇਸ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ ਕਿ ਕੋਈ ਸਬੂਤ ਜਾਂ ਨਾਕਾਫ਼ੀ ਸਬੂਤ ਹੈ।"

32. ਮੋਟੇ ਤੌਰ 'ਤੇ, ਧਾਰਨਾਵਾਂ ਦੋ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ, ਤੱਥ ਅਤੇ ਕਾਨੂੰਨ ਦੀਆਂ ਧਾਰਨਾਵਾਂ। ਤੱਥਾਂ ਦੀਆਂ ਧਾਰਨਾਵਾਂ ਇੱਕ ਤੱਥ ਤੋਂ ਦੂਜੇ ਤੱਥਾਂ ਦੀ ਹੋਂਦ ਲਈ ਤਰਕਪੂਰਨ ਤੌਰ 'ਤੇ ਲਏ ਗਏ ਅਨੁਮਾਨ ਹਨ। ਤੱਥਾਂ ਦੀਆਂ ਧਾਰਨਾਵਾਂ ਇਸ ਦੇ ਉਲਟ ਸਬੂਤ ਦੁਆਰਾ ਖੰਡਨਯੋਗ ਹਨ। ਕਾਨੂੰਨ ਦੀਆਂ ਧਾਰਨਾਵਾਂ ਜਾਂ ਤਾਂ ਖੰਡਨਯੋਗ (ਨਿਰਣਾਇਕ ਧਾਰਨਾਵਾਂ) ਹੋ ਸਕਦੀਆਂ ਹਨ, ਤਾਂ ਜੋ ਇਸਦੇ ਉਲਟ ਕੋਈ ਸਬੂਤ ਨਾ ਦਿੱਤਾ ਜਾ ਸਕੇ ਜਾਂ ਇਨਕਾਰ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕੇ। ਕਨੂੰਨ ਦੀ ਇੱਕ ਖੰਡਨਯੋਗ ਧਾਰਨਾ ਇੱਕ ਕਾਨੂੰਨੀ ਨਿਯਮ ਹੈ ਜੋ ਅਦਾਲਤ ਦੁਆਰਾ ਵਿਰੋਧੀ ਸਬੂਤਾਂ ਦੀ ਅਣਹੋਂਦ ਵਿੱਚ ਲਾਗੂ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ (ਹਾਲਸਬਰੀ, ਚੌਥਾ ਐਡੀਸ਼ਨ ਪੈਰਾ 111, 112]। ਖੰਡਨਯੋਗ ਧਾਰਨਾਵਾਂ ਦੀ ਸ਼੍ਰੇਣੀ ਵਿੱਚ, ਵਿਵੇਕਸ਼ੀਲ ਧਾਰਨਾਵਾਂ (') ਵਿਚਕਾਰ ਇੱਕ ਹੋਰ ਅੰਤਰ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਅਨੁਮਾਨ ਲਗਾਇਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ) ਅਤੇ ਲਾਜ਼ਮੀ ਜਾਂ ਲਾਜ਼ਮੀ ਧਾਰਨਾਵਾਂ

33. ਐਵੀਡੈਂਸ ਐਕਟ ਅਨੁਮਾਨਾਂ ਲਈ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਜੋ ਕਿ ਤਿੰਨ ਰੂਪਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਇੱਕ ਦੇ ਅੰਦਰ ਫਿੱਟ ਹੁੰਦਾ ਹੈ: 'ਮੇਅ ਅਨੁਮਾਨ' (ਅਸਲ ਦਾ ਖੰਡਨਯੋਗ ਅਨੁਮਾਨ), 'ਸ਼ੱਲ ਅਨੁਮਾਨ (ਕਾਨੂੰਨ ਦਾ ਖੰਡਨਯੋਗ ਅਨੁਮਾਨ) ਅਤੇ ਨਿਰਣਾਇਕ ਧਾਰਨਾਵਾਂ (ਕਾਨੂੰਨ ਦੀ ਅਟੱਲ ਧਾਰਨਾ)। 'ਪ੍ਰੋਜ਼ਿਊਮ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ ਅਤੇ' ਕਲਜ਼ਿਊਮ ਕਲੋਜ਼ ਵਿੱਚ ਅੰਤਰ ਇਹ ਹੈ ਕਿ, ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਸਾਬਕਾ ਦੇ ਸਬੰਧ ਵਿੱਚ, ਅਦਾਲਤ ਕੋਲ ਅਨੁਮਾਨ ਨੂੰ ਵਧਾਉਣ ਜਾਂ ਨਾ ਕਰਨ ਦਾ ਵਿਕਲਪ ਹੈ, ਪਰ ਬਾਅਦ ਵਾਲੇ ਮਾਮਲੇ ਵਿੱਚ, ਅਦਾਲਤ ਨੂੰ ਲਾਜ਼ਮੀ ਤੌਰ 'ਤੇ ਅਨੁਮਾਨ ਨੂੰ ਵਧਾਉਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਜੇਕਰ ਕਿਸੇ ਕੇਸ ਵਿੱਚ ਅਦਾਲਤ ਕੋਲ ਅਨੁਮਾਨ ਨੂੰ ਵਧਾਉਣ ਅਤੇ ਅਨੁਮਾਨ ਨੂੰ ਵਧਾਉਣ ਦਾ ਵਿਕਲਪ ਹੈ, ਤਾਂ ਅਨੁਮਾਨਾਂ ਦੀਆਂ ਦੋ ਸ਼੍ਰੇਣੀਆਂ ਵਿੱਚ ਅੰਤਰ ਖਤਮ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਤੱਥ ਨੂੰ ਮੰਨਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਜਦੋਂ ਤੱਕ ਅਤੇ ਜਦੋਂ ਤੱਕ ਇਹ ਗਲਤ ਸਾਬਤ ਨਹੀਂ ਹੋ ਜਾਂਦਾ, [ਜੀ.ਵਾਸੂ ਵੀ. ਸਈਅਦ ਯਾਸੀਨ (ਸੁਪਰਾ))]

ਸੈਕਸ਼ਨ 139 ਐੱਨ। ਐਕਟ-ਪ੍ਰੋਮਪਸ਼ਨ ਦਾ ਪ੍ਰਭਾਵ ਅਤੇ ਸਬੂਤ ਦੇ ਓਨਸ ਨੂੰ ਬਦਲਣਾ

34. ਐੱਨ। ਐਕਟ ਦੋ ਧਾਰਨਾਵਾਂ ਦੀ ਵਿਵਸਥਾ ਕਰਦਾ ਹੈ: ਸੈਕਸ਼ਨ 118 ਅਤੇ ਸੈਕਸ਼ਨ 139। ਐਕਟ ਦੀ ਧਾਰਾ 118 ਹੋਰ ਗੱਲਾਂ ਦੇ ਨਾਲ-ਨਾਲ ਇਹ ਨਿਰਦੇਸ਼ ਦਿੰਦੀ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਉਦੋਂ ਤੱਕ ਮੰਨਿਆ ਜਾਵੇਗਾ, ਜਦੋਂ ਤੱਕ ਇਸ ਦੇ ਉਲਟ ਸਾਬਤ ਨਹੀਂ ਹੋ ਜਾਂਦਾ, ਕਿ ਹਰ ਸਮਝੌਤਾ ਯੋਗ ਸਾਧਨ ਵਿਚਾਰਨ ਲਈ ਬਣਾਇਆ ਜਾਂ ਖਿੱਚਿਆ ਗਿਆ ਸੀ। ਐਕਟ ਦੀ ਧਾਰਾ 139 ਵਿਚ ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ 'ਜਦੋਂ ਤੱਕ ਇਸ ਦੇ ਉਲਟ ਸਾਬਤ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ, ਇਹ ਮੰਨਿਆ ਜਾਵੇਗਾ ਕਿ ਚੈੱਕ ਦੇ ਧਾਰਕ ਨੂੰ ਕਿਸੇ ਕਰਜ਼ੇ ਜਾਂ ਦੇਣਦਾਰੀ ਦੇ ਪੂਰੇ ਜਾਂ ਹਿੱਸੇ ਦੀ ਅਦਾਇਗੀ ਲਈ ਚੈੱਕ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਇਆ ਹੈ'। ਇਹ ਦੇਖਿਆ ਜਾਵੇਗਾ ਕਿ 'ਅਨੁਮਾਨਿਤ ਤੱਥ' ਧਾਰਾ 138.0 ਦੇ ਤਹਿਤ ਸਜ਼ਾ ਨੂੰ ਕਾਇਮ ਰੱਖਣ ਲਈ ਜ਼ਰੂਰੀ ਤੱਤਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਇੱਕ ਨਾਲ ਸਿੱਧਾ ਸਬੰਧ ਰੱਖਦਾ ਹੈ।

35. ਐੱਨ। ਐਕਟ ਦੀ ਧਾਰਾ 139, ਜੋ ਕਿ 'ਸ਼ੱਲ ਪਰਿਜ਼ਿਊਮ' ਧਾਰਾ ਦਾ ਰੂਪ ਲੈਂਦੀ ਹੈ, ਕਾਨੂੰਨ ਦੀ ਧਾਰਨਾ ਨੂੰ ਦਰਸਾਉਂਦੀ ਹੈ। ਕਿਉਂਕਿ ਧਾਰਾ 139 ਇਹ ਮੰਗ ਕਰਦੀ ਹੈ ਕਿ ਅਦਾਲਤ ਉਸ ਵਿੱਚ ਦਰਸਾਏ ਤੱਥਾਂ ਨੂੰ 'ਅਨੁਮਾਨ' ਲਵੇਗੀ, ਇਸ ਲਈ ਅਦਾਲਤ 'ਤੇ ਇਸ ਧਾਰਨਾ ਨੂੰ ਹਰ ਉਸ ਕੇਸ ਵਿੱਚ ਉਠਾਉਣਾ ਲਾਜ਼ਮੀ ਹੈ ਜਿੱਥੇ ਇਸ ਧਾਰਨਾ ਨੂੰ ਉਭਾਰਨ ਲਈ ਤੱਥਾਂ ਦਾ ਆਧਾਰ ਸਥਾਪਤ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ। ਪਰ ਇਹ ਉਸ ਵਿਅਕਤੀ ਨੂੰ ਰੋਕਦਾ ਨਹੀਂ ਹੈ ਜਿਸ ਦੇ ਵਿਰੁੱਧ ਧਾਰਣਾ ਇਸ ਨੂੰ ਰੱਦ ਕਰਨ ਅਤੇ ਇਸਦੇ ਉਲਟ ਸਿੱਧ ਕਰਨ ਤੋਂ ਰੋਕਦੀ ਹੈ ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਵਾਕੰਸ਼ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਤੋਂ ਸਪੱਸ਼ਟ ਹੈ ਜਦੋਂ ਤੱਕ ਉਲਟ ਸਾਬਤ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ

36. ਅਦਾਲਤ ਲਾਜ਼ਮੀ ਤੌਰ 'ਤੇ ਇਹ ਮੰਨੇਗੀ ਕਿ ਚੈੱਕ ਦੇ ਸਥਿਤੀਆਂ ਵਿੱਚ ਕਾਨੂੰਨੀ ਤੌਰ 'ਤੇ ਲਾਗੂ ਹੋਣ ਯੋਗ ਕਰਜ਼ੇ/ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ ਦੇ ਡਿਸਚਾਰਜ ਲਈ ਜਾਰੀ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ। ਸਭ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ, ਜਦੋਂ ਚੈੱਕ ਦਾ ਦਰਾਜ਼ ਚੈੱਕ ਦੇ ਜਾਰੀ/ਕਾਰਜ ਕਰਨ ਨੂੰ ਸਵੀਕਾਰ ਕਰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਦੂਜਾ, ਜਦੋਂ ਸ਼ਿਕਾਇਤਕਰਤਾ ਇਹ ਸਾਬਤ ਕਰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਚੈੱਕ ਦਰਾਜ਼ ਦੁਆਰਾ ਉਸਦੇ ਹੱਕ ਵਿੱਚ ਜਾਰੀ ਕੀਤਾ ਗਿਆ/ਚੱਲਿਆ ਗਿਆ ਸੀ। ਉਪਰੋਕਤ ਦਰਸਾਏ ਗਏ ਹਾਲਾਤ ਤੱਥ(ਆਂ) ਬਣਾਉਂਦੇ ਹਨ ਜੋ ਸੰਭਾਵੀ ਧਾਰਾ ਨੂੰ ਸਰਗਰਮ ਕਰਦੇ ਹਨ। [ਭਾਰਤ ਬੈਰਲ ਬਨਾਮ. ਅਮੀਨ ਚੰਦ] [(1999) 3 ਐੱਸਸੀਸੀ 35]

37. ਹਾਲ ਹੀ ਵਿੱਚ, ਇਹ ਅਦਾਲਤ ਇਸ ਹੱਦ ਤੱਕ ਚਲੀ ਗਈ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਧਾਰਨਾ ਅਜਿਹੀ ਸਥਿਤੀ ਵਿੱਚ ਵੀ ਲਾਗੂ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਜਿੱਥੇ ਦੋਸ਼ੀ ਦਲੀਲ ਦਿੰਦਾ ਹੈ ਕਿ 'ਇੱਕ ਖਾਲੀ ਚੈੱਕ ਪੱਤਾ ਸਵੈ-ਇੱਛਾ ਨਾਲ ਦਸਤਖਤ ਕਰਕੇ ਸ਼ਿਕਾਇਤਕਰਤਾ ਨੂੰ ਸੌਂਪਿਆ ਗਿਆ ਸੀ। [ਬੀਰ ਸਿੰਘ ਬਨਾਮ ਮੁਕੇਸ਼ ਕੁਮਾਰ"]। ਇਸ ਲਈ, ਚੈੱਕ ਵਿਚ ਸਾਰੀ ਸਮੱਗਰੀ ਨੂੰ ਲਾਗੂ ਕੀਤੇ ਜਾਣ ਨੂੰ ਸਵੀਕਾਰ ਕੀਤੇ ਬਿਨਾਂ, ਦਰਾਜ਼ ਦੇ ਦਸਤਖਤ ਦਾ ਸਿਰਫ਼ ਦਾਖਲਾ ਹੀ ਇਸ ਧਾਰਨਾ ਨੂੰ ਚਾਲੂ ਕਰਨ ਲਈ ਕਾਫੀ ਹੈ।

38. ਜਿਵੇਂ ਹੀ ਸ਼ਿਕਾਇਤਕਰਤਾ ਇਹ ਸਾਬਤ ਕਰਨ ਲਈ ਬੋਝ ਨੂੰ ਖਤਮ ਕਰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਕਰਜ਼ੇ ਦੀ ਅਦਾਇਗੀ ਲਈ ਦੋਸ਼ੀ ਦੁਆਰਾ ਜਾਰੀ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਯੰਤਰ, ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਇੱਕ ਚੈੱਕ, ਐਕਟ ਦੀ ਧਾਰਾ 139 ਦੇ ਅਧੀਨ ਅਨੁਮਾਨਿਤ ਯੰਤਰ ਦੋਸ਼ੀ 'ਤੇ ਬੋਝ ਨੂੰ ਬਦਲਣ ਵਿੱਚ ਮਦਦ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਧਾਰਨਾ ਦਾ ਪ੍ਰਭਾਵ, ਉਸ ਅਰਥ ਵਿਚ, ਇਹ ਸਾਬਤ ਕਰਨ ਦੇ ਸਬੂਤ ਦੇ ਬੋਝ ਨੂੰ ਦੋਸ਼ੀ 'ਤੇ ਟਰਾਂਸਫਰ ਕਰਨਾ ਹੈ ਕਿ ਬੈਂਕ ਦੁਆਰਾ ਕਿਸੇ ਵੀ ਦੇਣਦਾਰੀ ਦੀ ਅਦਾਇਗੀ ਲਈ ਚੈੱਕ ਪ੍ਰਾਪਤ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ। ਜਦੋਂ ਤੱਕ ਦੋਸ਼ੀ ਦੁਆਰਾ ਇਸ ਸਪੱਸ਼ਟ ਬੋਝ ਨੂੰ ਦੂਰ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ, ਸ਼ਿਕਾਇਤਕਰਤਾ ਤੋਂ ਅੱਗੇ ਕੁਝ ਕਰਨ ਦੀ ਉਮੀਦ ਕੀਤੇ ਬਿਨਾਂ, ਅਨੁਮਾਨਿਤ ਤੱਥ ਨੂੰ ਸੱਚ ਮੰਨਿਆ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ।

39. ਸਬੂਤ 'ਤੇ ਜੌਨ ਹੈਨਰੀ ਵਿਗਮੋਰ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ:

"ਕਾਨੂੰਨ ਦੀ ਧਾਰਨਾ ਦਾ ਅਜੀਬ ਪ੍ਰਭਾਵ ਸਿਰਫ਼ ਕਾਨੂੰਨ ਦੇ ਇੱਕ ਨਿਯਮ ਨੂੰ ਲਾਗੂ ਕਰਨਾ ਹੈ ਜੋ ਜਿਊਰੀ ਨੂੰ ਵਿਰੋਧੀ ਤੋਂ ਉਲਟ ਸਬੂਤ ਦੀ ਅਣਹੋਂਦ ਵਿੱਚ ਸਿੱਟੇ 'ਤੇ ਪਹੁੰਚਣ ਲਈ ਮਜਬੂਰ ਕਰਦਾ ਹੈ ਪਰ ਜੇਕਰ ਵਿਰੋਧੀ ਇਸ ਦੇ ਉਲਟ ਸਬੂਤ ਪੇਸ਼ ਕਰਦਾ ਹੈ (ਸੰਤੁਸ਼ਟ ਕਰਨ ਲਈ ਕਾਫੀ) ਜੱਜ ਦੀ ਕੁਝ ਸਬੂਤਾਂ ਦੀ ਲੋੜ), ਧਾਰਨਾ 'ਕਾਨੂੰਨ ਦੇ ਨਿਯਮ ਵਜੋਂ ਅਲੋਪ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਕੇਸ ਕਿਸੇ ਵੀ ਨਿਯਮ ਤੋਂ ਮੁਕਤ ਜ਼ੂਰੀ ਦੇ ਹੱਥਾਂ ਵਿੱਚ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।"

40. ਇਸ ਸਪੱਸ਼ਟ ਬੋਝ ਨੂੰ ਛੱਡਣ ਲਈ ਸਬੂਤ ਦਾ ਮਿਆਰ ਇੰਨਾ ਭਾਰੀ ਨਹੀਂ ਹੈ ਜਿੰਨਾ ਆਮ ਤੌਰ 'ਤੇ ਅਜਿਹੀਆਂ ਸਥਿਤੀਆਂ ਵਿੱਚ ਦੇਖਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਜਿੱਥੇ ਮੁਕੱਦਮੇ ਨੂੰ ਕਿਸੇ ਦੋਸ਼ੀ ਦੇ ਦੋਸ਼ ਨੂੰ ਸਾਬਤ ਕਰਨ ਦੀ ਲੋੜ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਦੋਸ਼ੀ ਤੋਂ ਇਹ ਉਮੀਦ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਕਿ ਉਹ ਵਾਜਬ ਸ਼ੱਕ ਤੋਂ ਪਰੇ ਅਨੁਮਾਨਿਤ ਤੱਥ ਦੀ ਗੈਰ-ਮੌਜੂਦਗੀ ਨੂੰ ਸਾਬਤ ਕਰ ਸਕੇ। ਦੋਸ਼ੀ ਨੂੰ ਦੀਵਾਨੀ ਕਾਰਵਾਈ ਵਿੱਚ ਬਚਾਓ ਪੱਖ ਦੇ ਸਮਾਨ 'ਸੰਭਾਵਨਾਵਾਂ ਦੀ ਪ੍ਰਮੁੱਖਤਾ' ਦੇ ਮਿਆਰ ਨੂੰ ਪੂਰਾ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। [ਰੰਗੱਪਾ ਬਨਾਮ ਮੋਹਨ (ਏਆਈਆਰ 2010 ਐਸਸੀ 1898)]

41. ਇਸ ਧਾਰਨਾ ਨੂੰ ਰੱਦ ਕਰਨ ਅਤੇ ਇਸਦੇ ਉਲਟ ਸਾਬਤ ਕਰਨ ਲਈ, ਇਹ ਦੋਸ਼ੀ ਲਈ ਇੱਕ ਸੰਭਾਵੀ ਬਚਾਅ ਕਰਨ ਲਈ ਖੁੱਲਾ ਹੈ ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਕਾਨੂੰਨੀ ਤੌਰ 'ਤੇ ਲਾਗੂ ਹੋਣ ਯੋਗ ਕਰਜ਼ੇ ਜਾਂ ਦੇਣਦਾਰੀ ਦੀ ਮੌਜੂਦਗੀ ਦਾ ਮੁਕਾਬਲਾ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਜਦੋਂ ਤੱਕ ਧਾਰਾ 139 ਵਿੱਚ ਇਸ ਦੇ ਉਲਟ ਸਾਬਤ ਨਹੀਂ ਹੋ ਜਾਂਦਾ, ਉਦੋਂ ਤੱਕ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦਾ ਇਹ ਮਤਲਬ ਨਹੀਂ ਹੈ ਕਿ ਦੋਸ਼ੀ ਨੂੰ ਲਾਜ਼ਮੀ ਤੌਰ 'ਤੇ ਇਹ ਨਕਾਰਾਤਮਕ ਸਾਬਤ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਕਿ ਕਿਸੇ ਵੀ ਕਰਜ਼ੇ/ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ ਦੇ ਭੁਗਤਾਨ ਲਈ ਦਸਤਾਵੇਜ਼ ਜਾਰੀ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ਪਰ ਦੋਸ਼ੀ ਕੋਲ ਅਦਾਲਤ ਨੂੰ ਗੈਰ- ਕਰਜ਼ੇ/ਦੇਣਦਾਰੀ ਦੀ ਹੋਂਦ ਇੰਨੀ ਸੰਭਾਵਿਤ ਹੈ ਕਿ ਇੱਕ ਸੂਝਵਾਨ ਆਦਮੀ ਨੂੰ, ਕੇਸ ਦੀਆਂ ਸਥਿਤੀਆਂ ਵਿੱਚ, ਇਸ ਧਾਰਨਾ 'ਤੇ ਕਾਰਵਾਈ ਕਰਨੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ ਕਿ ਕਰਜ਼ਾ/ਦੇਣਦਾਰੀ ਮੌਜੂਦ ਨਹੀਂ ਸੀ। [ਬਸਾਲਿੰਗੱਪਾ ਬਨਾਮ. ਮੁਦੀਬਸੱਪਾ (ਏਆਈਆਰ 2019 ਐਸਸੀ 1983) ਕੁਮਾਰ ਐਕਸਪੋਰਟਸ ਬਨਾਮ ਵੀ ਦੇਖੋ। ਸ਼ਰਮਾ ਕਾਰਪੇਟਸ (2009) 2 ਐੱਸਸੀਸੀ 513]

42. ਦੂਜੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਵਿਚ, ਦੋਸ਼ੀ ਕੋਲ ਦੋ ਵਿਕਲਪ ਬਚੇ ਹਨ। ਪਹਿਲਾ ਵਿਕਲਪ- ਇਹ ਸਾਬਤ ਕਰਨ ਦਾ ਕਿ ਕਰਜ਼ਾ/ਜ਼ਿੰਮੇਦਾਰੀ ਮੌਜੂਦ ਨਹੀਂ ਹੈ- ਰੱਖਿਆ ਸਬੂਤ ਦੀ ਅਗਵਾਈ ਕਰਨਾ ਅਤੇ ਨਿਸ਼ਚਤ ਤੌਰ 'ਤੇ ਇਹ ਯਕੀਨੀ ਬਣਾਉਣਾ ਹੈ ਕਿ ਚੈੱਕ ਕਿਸੇ ਕਰਜ਼ੇ/ਦੇਣਦਾਰੀ ਦੇ ਡਿਸਚਾਰਜ ਵਿੱਚ ਜਾਰੀ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ। ਦੂਸਰਾ ਵਿਕਲਪ ਕੇਸ ਦੇ ਖਾਸ ਹਾਲਾਤਾਂ ਦਾ ਹਵਾਲਾ ਦੇ ਕੇ ਸੰਭਾਵਨਾਵਾਂ ਦੀ ਪ੍ਰਮੁੱਖਤਾ ਦੁਆਰਾ ਕਰਜ਼ੇ/ਦੇਣਦਾਰੀ ਦੀ ਗੈਰ-ਮੌਜੂਦਗੀ ਨੂੰ ਸਾਬਤ ਕਰਨਾ ਹੈ। ਦੋਸ਼ੀ ਦੇ ਕੇਸ ਦੇ ਪੱਖ ਵਿੱਚ ਸੰਭਾਵਨਾ ਦੀ ਪ੍ਰਬਲਤਾ ਇੱਕਵਾ ਤੋਂ ਉਨਤਾਲੀ ਤੱਕ ਵੀ ਹੋ ਸਕਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਕੇਸ ਦੇ ਸਮੁੱਚੇ ਹਾਲਾਤਾਂ ਤੋਂ ਪੈਦਾ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਲ ਹਨ: ਅਸਲ ਸ਼ਿਕਾਇਤ ਵਿੱਚ ਸ਼ਿਕਾਇਤਕਰਤਾ ਦਾ ਸੰਸਕਰਣ, ਕਾਨੂੰਨੀ/ਡਰਮਾਂਡ

ਨੋਟਿਸ ਵਿੱਚ ਕੇਸ, ਸ਼ਿਕਾਇਤਕਰਤਾ ਦਾ ਮੁਕੱਦਮੇ ਦੌਰਾਨ ਕੇਸ, ਜਵਾਬੀ ਨੋਟਿਸ ਵਿੱਚ ਮੁਲਜ਼ਮ ਦੀ ਬੇਨਤੀ, ਉਸ ਦੇ 313 ਬਿਆਨ ਜਾਂ ਮੁਕੱਦਮੇ ਵਿੱਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਹਾਲਾਤਾਂ ਬਾਰੇ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚ ਵਾਅਦਾ ਨੋਟ/ਚੈਕ ਨੂੰ ਲਾਗੂ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ। ਇਹ ਸਾਰੇ ਇੱਕ ਖੋਜ ਨੂੰ ਜਾਇਜ਼ ਠਹਿਰਾਉਂਦੇ ਹੋਏ ਸੰਭਾਵਨਾਵਾਂ ਦੀ ਪ੍ਰਬਲਤਾ ਵਧਾ ਸਕਦੇ ਹਨ ਕਿ 'ਕੋਈ ਕਰਜ਼ਾ/ਜ਼ਿੰਮੇਦਾਰੀ' ਨਹੀਂ ਸੀ। [ਕੁਮਾਰ ਐਕਸਪੋਰਟਸ ਐਂਡ ਸ਼ਰਮਾ ਕਾਰਪੋਟਸ, (2009) 2 ਐੱਸਸੀਸੀ 513]

43. ਸਬੂਤ ਦੇ ਬੋਝ ਨੂੰ ਬਦਲਣ ਲਈ ਲੋੜੀਂਦੇ ਸਬੂਤ ਦੀ ਪ੍ਰਕਿਰਤੀ ਜ਼ਰੂਰੀ ਤੌਰ 'ਤੇ ਸਿੱਧੇ ਸਬੂਤ ਹੋਣ ਦੀ ਲੋੜ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਮੌਖਿਕ ਜਾਂ ਦਸਤਾਵੇਜ਼ੀ ਸਬੂਤ ਜਾਂ ਵਿਰੋਧੀ ਧਿਰ ਦੁਆਰਾ ਕੀਤੇ ਗਏ ਦਾਖਲੇ; ਇਸ ਵਿੱਚ ਹਾਲਾਤ ਸੰਬੰਧੀ ਸਬੂਤ ਜਾਂ ਕਾਨੂੰਨ ਜਾਂ ਤੱਥ ਦੀ ਧਾਰਨਾ ਸ਼ਾਮਲ ਹੋ ਸਕਦੀ ਹੈ।

44. ਦੋਸ਼ੀ ਇਹ ਸਾਬਤ ਕਰਨ ਲਈ ਸਿੱਧੇ ਸਬੂਤ ਸ਼ਾਮਲ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਸਾਧਨ ਕਿਸੇ ਕਰਜ਼ੇ/ਦੇਣਦਾਰੀ ਨੂੰ ਛੱਡਣ ਲਈ ਜਾਰੀ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ ਅਤੇ, ਜੇਕਰ ਉਹ ਸਵੀਕਾਰਯੋਗ ਸਬੂਤ ਜੋੜਦਾ ਹੈ, ਤਾਂ ਬੋਝ ਦੁਬਾਰਾ ਸ਼ਿਕਾਇਤਕਰਤਾ 'ਤੇ ਤਬਦੀਲ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਦੇ ਨਾਲ ਹੀ, ਦੋਸ਼ੀ ਹਾਲਾਤਾਂ ਦੇ ਸਬੂਤਾਂ 'ਤੇ ਵੀ ਭਰੋਸਾ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹੈ ਅਤੇ, ਜੇਕਰ ਹਾਲਾਤ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਿਰਭਰ ਕਰਦੇ ਹਨ ਤਾਂ ਬੋਝ ਵੀ ਸ਼ਿਕਾਇਤਕਰਤਾ 'ਤੇ ਤਬਦੀਲ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਉਸਦੇ ਲਈ ਤੱਥਾਂ ਦੀਆਂ ਧਾਰਨਾਵਾਂ 'ਤੇ ਵੀ ਭਰੋਸਾ ਕਰਨਾ ਖੁੱਲ੍ਹਾ ਹੈ, ਉਦਾਹਰਣ ਵਜੋਂ ਧਾਰਾ 114 ਅਤੇ ਸਬੂਤ ਐਕਟ ਦੀਆਂ ਹੋਰ ਧਾਰਾਵਾਂ ਵਿੱਚ ਜ਼ਿਕਰ ਕੀਤੇ ਗਏ। ਸਬੂਤ ਦਾ ਬੋਝ ਕਾਨੂੰਨ ਜਾਂ ਤੱਥਾਂ ਦੀਆਂ ਧਾਰਨਾਵਾਂ ਦੁਆਰਾ ਬਦਲ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਕੁੰਦਨਲਾਲ ਦੇ ਕੇਸ ਵਿੱਚ- (ਸੁਪਰਾ) ਜਦੋਂ ਲੈਣਦਾਰ ਆਪਣੀਆਂ ਖਾਤਾ ਕਿਤਾਬਾਂ ਪੇਸ਼ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਅਸਫਲ ਰਿਹਾ ਸੀ, ਤਾਂ ਇਸ ਅਦਾਲਤ ਨੇ ਧਾਰਾ 114 ਦੇ ਤਹਿਤ ਤੱਥਾਂ ਦੀ ਧਾਰਨਾ ਖੜ੍ਹੀ ਕੀਤੀ, ਜੇਕਰ ਸਬੂਤ ਪੇਸ਼ ਕੀਤੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ, ਤਾਂ ਉਹ ਵਿਚਾਰ ਦੀ ਗੈਰ-ਮੌਜੂਦਗੀ ਨੂੰ ਦਰਸਾਉਂਦਾ ਸੀ। ਹਾਲਾਂਕਿ, ਉਸ ਕੇਸ ਵਿੱਚ, ਇਹ ਅਦਾਲਤ ਨਜਿੱਠ ਰਹੀ ਸੀ। ਧਾਰਾ 118 ਐੱਨ। ਐਕਟ ਵਿੱਚ ਅਨੁਮਾਨਤ ਧਾਰਾ, ਕਿਉਂਕਿ ਧਾਰਾ 118 ਅਤੇ 139 ਵਿੱਚ ਅਨੁਮਾਨਤ ਧਾਰਾਵਾਂ ਦੀ ਪ੍ਰਕਿਰਤੀ ਇੱਕੋ ਜਿਹੀ ਹੈ, ਸਮਾਨਤਾ ਨੂੰ ਧਾਰਾ 139 ਦੇ ਸੰਦਰਭ ਵਿੱਚ ਵੀ ਵਧਾਇਆ ਅਤੇ ਲਾਗੂ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ।

45. ਇਸ ਲਈ, ਜੁਰਮਾਨੇ ਵਿੱਚ, ਇਹ ਕਿਹਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇੱਕ ਵਾਰ ਦੋਸ਼ੀ ਐਡ ਅਦਾਲਤ ਦੀ ਸੰਤੁਸ਼ਟੀ ਲਈ ਸਬੂਤ ਹੈ ਕਿ ਦੀ ਪ੍ਰਮੁੱਖਤਾ 'ਤੇ ਸ਼ਿਕਾਇਤ ਜਾਂ ਡਿਮਾਂਡ ਨੋਟਿਸ ਜਾਂ ਹਲਫ਼ਨਾਮੇ-ਸਬੂਤ ਵਿੱਚ ਬੇਨਤੀ ਕੀਤੇ ਗਏ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ ਕੋਈ ਕਰਜ਼ਾ/ਜ਼ਿੰਮੇਦਾਰੀ ਨਾ ਹੋਣ ਦੀ ਸੰਭਾਵਨਾ ਹੈ, ਬੋਝ ਸ਼ਿਕਾਇਤਕਰਤਾ 'ਤੇ ਬਦਲ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਇਹ ਧਾਰਨਾ 'ਗਾਇਬ' ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਦੋਸ਼ੀ ਨੂੰ ਹੁਣ ਪਰੇਸ਼ਾਨ ਨਹੀਂ ਕਰਦੀ ਹੈ। ਹੁਣ ਇਹ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ ਸ਼ਿਕਾਇਤਕਰਤਾ 'ਤੇ ਤਬਦੀਲ ਹੋ ਗਈ ਹੈ, ਉਹ ਅਸਲ ਵਿੱਚ ਕਰਜ਼ੇ / ਦੇਣਦਾਰੀ ਦੀ ਮੌਜੂਦਗੀ ਨੂੰ ਸਾਬਤ ਕਰਨ ਲਈ ਪਾਬੰਦ ਹੋਵੇਗਾ ਅਤੇ ਇਹ ਸਾਬਤ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਅਸਫਲ ਰਹਿਣ ਦੇ ਨਤੀਜੇ ਵਜੋਂ ਉਸਦੀ ਸ਼ਿਕਾਇਤ ਦਾ ਕੇਸ ਖਾਰਜ ਹੋ ਜਾਵੇਗਾ। ਇਸ ਤੋਂ ਬਾਅਦ, ਧਾਰਾ 139 ਦੇ ਅਧੀਨ ਧਾਰਣਾ ਦੁਬਾਰਾ ਸ਼ਿਕਾਇਤਕਰਤਾ ਦੇ ਬਚਾਅ ਲਈ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦੀ। ਇਕ ਵਾਰ ਜਦੋਂ ਦੋਵੇਂ ਧਿਰਾਂ ਸਬੂਤ ਸ਼ਾਮਲ ਕਰ ਲੈਂਦੀਆਂ ਹਨ, ਤਾਂ ਅਦਾਲਤ ਨੂੰ ਉਸੇ 'ਤੇ ਵਿਚਾਰ ਕਰਨਾ ਪੈਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਸਬੂਤ ਦਾ ਬੋਝ ਆਪਣਾ ਸਾਰਾ ਮਹੱਤਵ ਗੁਆ ਦਿੰਦਾ ਹੈ। [ਬਸਾਲਿੰਗੱਪਾ ਬਨਾਮ ਮੁਦੀਬਾਸੱਪਾ, ਏਆਈਆਰ 2019 ਐਸਸੀ 1983; ਇਹ ਵੀ ਦੇਖੋ, ਰੰਗੱਪਾ ਬਨਾਮ ਸ੍ਰੀ ਮੋਹਨ (2010) 11 ਐੱਸਸੀਸੀ 441]

ਸਾਡਾ ਵਿਸ਼ਲੇਸ਼ਣ

46. ਇਹ ਉਪਰੋਕਤ-ਦੱਸੇ ਗਏ ਕਾਨੂੰਨੀ ਸਿਧਾਂਤਾਂ ਦੀ ਪਿੱਠਭੂਮੀ ਦੇ ਵਿਰੁੱਧ ਹੈ ਜੋ ਅਸੀਂ ਵਿਚਾਰ ਕਰਨ ਲਈ ਅੱਗੇ ਵਧਦੇ ਹਾਂ ਕਿ ਕੀ ਕੋਈ ਦਖਲਅੰਦਾਜ਼ੀ ਹੈ ਜਿਸ ਦੀ ਮੰਗ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ। ਬਿੰਦੂ ਨੰਬਰ (1):

47. ਦੋਸ਼ੀ ਨੇ ਨਾ ਤਾਂ ਡਿਮਾਂਡ ਨੋਟਿਸ ਦਾ ਜਵਾਬ ਦਿੱਤਾ ਹੈ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਆਪਣੇ ਕੇਸ ਦੇ ਸਮਰਥਨ ਵਿੱਚ ਕੋਈ ਖੰਡਨ ਸਬੂਤ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਉਸ ਦੁਆਰਾ ਸਥਾਪਿਤ ਕੀਤੇ ਗਏ ਕੇਸ ਨੂੰ ਜਿਰ੍ਹਾ ਦੌਰਾਨ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ਸੁਝਾਵਾਂ ਅਤੇ ਦਰਜ ਕੀਤੇ ਬਿਆਨ ਵਿੱਚ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ਜਵਾਬ ਤੋਂ ਲਿਆ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਸੀਆਰਪੀਸੀ ਦੀ ਧਾਰਾ 313 ਦੇ ਤਹਿਤ

48. ਸ਼ਿਕਾਇਤਕਰਤਾ ਨੂੰ ਇਹ ਸੁਝਾਅ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਦੋਸ਼ੀ ਨੇ ਉਸ ਤੋਂ ਕੋਈ ਕਰਜ਼ਾ ਨਹੀਂ ਲਿਆ ਸੀ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸੁਝਾਅ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਕਿ ਚੈੱਕ ਦੀ ਬੇਅਦਬੀ 'ਤੇ ਕੋਈ ਕਾਨੂੰਨੀ ਨੋਟਿਸ ਜਾਰੀ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ। ਇਹ ਅੱਗੇ ਸੁਝਾਅ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਸੀ ਕਿ ਸ਼ਿਕਾਇਤਕਰਤਾ ਨੇ ਇੱਕ ਖਾਲੀ ਚੈੱਕ ਦੀ ਦੁਰਵਰਤੋਂ ਕੀਤੀ ਹੈ - ਉਕਤ ਚੈੱਕ ਉਸਦੀ ਕਰਮਚਾਰੀ ਗੀਤਾ ਸੁਨਾਰ ਤੋਂ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ, ਜੋ ਕਿ ਦੋਸ਼ੀ ਦੀ ਸਾਲੀ ਵੀ ਹੈ। ਇਹ ਸੁਝਾਅ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਸੀ ਕਿ ਗੀਤਾ ਸੁਨਾਰ ਦਾ ਸ਼ਿਕਾਇਤਕਰਤਾ ਨਾਲ ਕੁਝ ਵਿੱਤੀ ਲੈਣ-ਦੇਣ ਸੀ ਅਤੇ ਇਸ ਲਈ ਉਸ ਨੇ ਗੀਤਾ ਸੁਨਾਰ ਤੋਂ ਇੱਕ ਖਾਲੀ ਚੈੱਕ (ਦੋਸ਼ੀ ਦੁਆਰਾ ਦਸਤਖਤ ਕੀਤਾ) ਪ੍ਰਾਪਤ ਕੀਤਾ ਅਤੇ ਇਸਦੀ ਦੁਰਵਰਤੋਂ ਕੀਤੀ। ਜਿਕਰਯੋਗ ਹੈ ਕਿ ਸ਼ਿਕਾਇਤਕਰਤਾ ਵੱਲੋਂ ਉਪਰੋਕਤ ਸੁਝਾਵਾਂ ਨੂੰ ਨਕਾਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਸੀ।

49. ਆਪਣੀ ਜਿਰ੍ਹਾ ਵਿੱਚ, ਗੀਤਾ ਸੁਨਾਰ (ਸ਼ਿਕਾਇਤਕਰਤਾ ਦੀ ਤਰਫੋਂ ਸੀਡਬਲਯੂ.3 ਵਜੋਂ ਜਾਂਚ ਕੀਤੀ ਗਈ) ਨੇ ਇਸ ਸੁਝਾਅ ਤੋਂ ਇਨਕਾਰ ਕੀਤਾ ਹੈ ਕਿ ਉਸਨੇ ਸ਼ਿਕਾਇਤਕਰਤਾ ਦੇ ਨਾਲ ਮਿਲੀਭੁਗਤ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਖਾਲੀ ਚੈੱਕ ਦੀ ਦੁਰਵਰਤੋਂ ਕੀਤੀ ਹੈ। ਉਸ ਨੇ ਇਸ ਗੱਲ ਤੋਂ ਵੀ ਇਨਕਾਰ ਕੀਤਾ ਹੈ ਕਿ ਦੋਸ਼ੀ ਦੇ ਜੀਜਾ ਵੱਲੋਂ ਉਸ ਨੂੰ ਖਾਲੀ ਚੈੱਕ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਸੀ।

50. ਸੀ.ਆਰ.ਪੀ.ਸੀ. ਦੀ ਧਾਰਾ 313 ਦੇ ਤਹਿਤ ਦਰਜ ਕੀਤੇ ਗਏ ਬਿਆਨ ਵਿੱਚ, ਦੋਸ਼ੀ ਨੂੰ ਪਹਿਲਾਂ ਦੋਸ਼ੀ ਠਹਿਰਾਇਆ ਗਿਆ ਸੀ:

“ਤੁਹਾਡੇ ਵਿਰੁੱਧ ਇਹ ਸਬੂਤ ਸਾਹਮਣੇ ਆਇਆ ਹੈ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਆਪਣੀ ਪਤਨੀ ਦੇ ਨਾਲ, ਜੋਤੀ 1-3-14 ਨੂੰ ਮੁਦਈ ਇੱਕ ਆਰਥੋਪੈਡਿਕ ਸਰਜਨ ਨੂੰ ਮਿਲਣ ਗਏ ਸਨ ਅਤੇ ਉੱਥੇ ਕੰਮ ਕਰਨ ਵਾਲੀ ਜੋਤੀ ਦੀ ਭੈਣ ਗੀਤਾ ਸੁਨਾਰ ਰਾਹੀਂ ਸਮੇਂ-ਸਮੇਂ 'ਤੇ ਮੁਦਈ ਤੋਂ ਦੋਸਤਾਨਾ ਕਰਜ਼ਾ ਲਿਆ ਸੀ। ਪਰਿਵਾਰ ਦੀਆਂ ਲੋੜਾਂ ਦੀ ਲੋੜ ਦੀ ਬੇਨਤੀ, ਅਤੇ "ਵਿਆਜ ਦੀ ਰਕਮ ਦੇ ਨਾਲ-ਨਾਲ ਸਾਰੀ ਮੂਲ ਰਕਮ ਵੀ ਅਦਾ ਕਰਨ ਦਾ ਵਾਅਦਾ ਕੀਤਾ, ਇਸ ਬਾਰੇ ਤੁਹਾਡਾ ਕੀ ਕਹਿਣਾ ਹੈ?

ਉਸ ਨੇ ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਸੁਝਾਅ/ਸਵਾਲ ਦਾ ਜਵਾਬ ਦਿੱਤਾ:

“ਮੈਂ ਮੁਦਈ ਤੋਂ ਕੁਝ ਪੈਸੇ ਲਏ ਸਨ।

ਮੈਂ ਮੁਦਈ ਤੋਂ ਵੀਹ ਲੱਖ ਰੁਪਏ ਲਏ ਹਨ।"

51. ਜਦੋਂ ਉਸਨੂੰ ਇਹ ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਕਿ ਉਸਨੇ ਕਈ ਮੌਕਿਆਂ 'ਤੇ ਭੁਗਤਾਨ ਕਰਨ ਦੇ ਆਪਣੇ ਵਾਅਦੇ ਤੋਂ ਮੁੱਕਰ ਗਿਆ ਹੈ ਅਤੇ ਆਪਣਾ ਟੈਲੀਫੋਨ ਨੰਬਰ ਬਦਲ ਕੇ ਸ਼ਿਕਾਇਤਕਰਤਾ ਤੋਂ ਬਚਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ ਹੈ, ਤਾਂ ਦੋਸ਼ੀ ਇਸ ਗੱਲ ਤੋਂ ਇਨਕਾਰ ਕਰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਸਨੇ ਆਪਣਾ ਨੰਬਰ ਬਦਲਿਆ ਸੀ ਪਰ, ਹਾਲਾਂਕਿ, ਮੰਨਿਆ ਕਿ ਉਹ ਭੁਗਤਾਨ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਿਆ। ਇੱਕ ਵਾਰ ਵਿੱਚ ਸਾਰੀ ਰਕਮ। ਉਸਨੇ ਅੱਗੇ ਮੰਨਿਆ ਕਿ ਉਸਨੇ ਕੁਝ ਵਿਆਜ ਤਾਂ ਭਰ ਦਿੱਤਾ ਪਰ ਬਾਕੀ ਰਕਮ ਅਦਾ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਿਆ ਕਿਉਂਕਿ ਸ਼ਿਕਾਇਤਕਰਤਾ ਹਰ ਮਹੀਨੇ ਬਕਾਇਆ ਰਕਮ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਲੱਖ ਰੁਪਏ ਦਾ ਵਾਧਾ ਕਰਦਾ ਸੀ ਅਤੇ ਵੱਧ ਰਕਮ ਦੀ ਮੰਗ ਕਰ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਚੈੱਕ ਦੀ ਵਾਪਸੀ ਦੀ ਸਥਿਤੀ, ਕਾਨੂੰਨੀ ਨੋਟਿਸ ਅਤੇ ਡਿਮਾਂਡ ਨੋਟਿਸ ਦਾ ਜਵਾਬ ਨਾ ਦੇਣ ਦੇ

ਸਬੰਧ ਵਿੱਚ, ਉਸਨੇ ਡਿਮਾਂਡ ਨੋਟਿਸ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਣ ਦੀ ਗੱਲ ਮੰਨੀ। ਉਸਨੇ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਉਸਨੂੰ ਉਸਦੇ ਚੈਕ ਦੀ ਬੇਅਦਬੀ ਬਾਰੇ ਕੋਈ ਜਾਣਕਾਰੀ ਨਹੀਂ ਸੀ ਕਿਉਂਕਿ ਉਸਦੀ ਚੈੱਕ ਬੁੱਕ ਅਤੇ ਬੈਂਕ ਪਾਸਬੁੱਕ ਉਸਦੀ ਭਰਜਾਈ ਦੇ ਘਰ ਰੱਖੀ ਹੋਈ ਸੀ।

52. ਰਿਕਾਰਡ ਦੇ ਸਮੁੱਚੇ ਤੌਰ 'ਤੇ ਵਿਚਾਰ ਕਰਨ 'ਤੇ, ਅਸੀਂ ਪਾਇਆ ਕਿ ਦੋਸ਼ੀ ਦੁਆਰਾ ਸਥਾਪਿਤ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਕੇਸ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਵਿਰੋਧਾਭਾਸ ਨਾਲ ਭਰਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਰਿਕਾਰਡ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਜ਼ਾਹਰ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਮੁਲਜ਼ਮਾਂ ਵੱਲੋਂ ਕਾਇਮ ਕੀਤੀ ਗਈ ਸਫ਼ਾਈ ਵਿੱਚ ਭਰੋਸੇਯੋਗਤਾ ਦੀ ਮਾਮੂਲੀ ਜਿਹੀ ਵੀ ਗੱਲ ਨਹੀਂ ਹੈ।

53. ਆਪਣੇ 313 ਬਿਆਨਾਂ ਵਿੱਚ, ਉਸਨੇ 20 ਲੱਖ ਰੁਪਏ ਦਾ ਕਰਜ਼ਾ ਲੈਣ ਅਤੇ ਕੁਝ ਵਿਆਜ ਦੀ ਅਦਾਇਗੀ ਕਰਨ ਦੀ ਗੱਲ ਸਵੀਕਾਰ ਕੀਤੀ ਪਰ ਸ਼ਿਕਾਇਤਕਰਤਾ ਦੀ ਜਿਰ੍ਹਾ ਵਿੱਚ ਇਹ ਸੁਝਾਅ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਦੋਸ਼ੀ ਦਾ ਸ਼ਿਕਾਇਤਕਰਤਾ ਨਾਲ ਕੋਈ ਵਿੱਤੀ ਲੈਣ-ਦੇਣ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਜਦੋਂ ਕਿ ਮੁਲਜ਼ਮ ਨੇ ਆਪਣੇ 313 ਦੇ ਬਿਆਨ ਵਿੱਚ ਕਿਹਾ ਹੈ ਕਿ ਉਸਦੀ ਚੈਕ ਬੁੱਕ ਅਤੇ ਪਾਸਬੁੱਕ ਉਸਦੀ ਭਰਜਾਈ ਦੇ ਘਰ ਰੱਖੀ ਹੋਈ ਹੈ, ਫਿਰ ਵੀ ਮੁਲਜ਼ਮ ਦੀ ਸਾਲੀ ਗੀਤਾ ਸੁਨਾਰ ਦੀ ਜਿਰ੍ਹਾ ਵਿੱਚ ਇਸ ਸਬੰਧੀ ਕੋਈ ਸੁਝਾਅ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ। ਦਰਅਸਲ, ਉਸਨੇ ਸਾਫ਼ ਤੌਰ 'ਤੇ ਇਨਕਾਰ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਹੈ ਕਿ ਉਸਦੀ ਭਰਜਾਈ ਦੁਆਰਾ ਉਸਨੂੰ ਕੋਈ ਖਾਲੀ ਚੈੱਕ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਸੀ। ਸਾਨੂੰ ਇਹ ਮੰਨਣਾ ਬਹੁਤ ਗੈਰ-ਕੁਦਰਤੀ ਲੱਗਦਾ ਹੈ ਦੋਸ਼ੀ ਆਪਣੇ ਹਸਤਾਖਰਿਤ ਚੈੱਕ ਪੱਤੇ ਅਤੇ ਪਾਸਬੁੱਕ ਆਪਣੀ ਭਰਜਾਈ ਦੇ ਘਰ ਛੱਡ ਜਾਵੇਗਾ। ਭਾਵੇਂ ਉਸਨੇ ਅਜਿਹਾ ਕੀਤਾ ਹੈ, ਸ਼ਿਕਾਇਤਕਰਤਾ ਨਾਲ ਮਿਲੀਭੁਗਤ ਕਰਨ ਲਈ ਉਸਦੀ ਭਰਜਾਈ ਦੇ ਕਿਸੇ ਕਾਰਨ ਜਾਂ ਇਰਾਦੇ ਦਾ ਕੋਈ ਕਾਰਨ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਦੋਸ਼ੀ ਨੇ ਇਹ ਵੀ ਨਹੀਂ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਉਸ ਨੇ ਡਿਮਾਂਡ ਨੋਟਿਸ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਦੇ ਪਹਿਲੇ ਪੜਾਅ 'ਤੇ, ਭਾਵ, ਡਿਮਾਂਡ ਨੋਟਿਸ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਦੇ ਪੜਾਅ 'ਤੇ ਆਪਣਾ ਬਚਾਅ ਕਿਉਂ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ, ਹਾਲਾਂਕਿ ਉਹ ਆਪਣੇ 313 ਬਿਆਨ ਵਿਚ ਡਿਮਾਂਡ ਨੋਟਿਸ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਣ ਦੀ ਗੱਲ ਸਵੀਕਾਰ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਫਿਰ ਵੀ ਉਹ ਅਜਿਹਾ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਸ਼ਿਕਾਇਤਕਰਤਾ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਜਿਰ੍ਹਾ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਸੁਝਾਅ ਦਿੱਤਾ ਕਿ ਕੋਈ ਕਾਨੂੰਨੀ ਨੋਟਿਸ ਜਾਰੀ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ। 'ਬਲੈਂਕ ਚੈੱਕ' ਦੀ ਦੁਰਵਰਤੋਂ ਦੀ ਥਿਊਰੀ ਦਾ ਸੁਝਾਅ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ, ਸਿਰਫ ਸ਼ਿਕਾਇਤਕਰਤਾ ਅਤੇ ਗੀਤਾ ਸੁਨਾਰ-ਸੀਡਬਲਯੂ-3 ਦੋਵਾਂ ਦੁਆਰਾ ਇਨਕਾਰ ਕਰਨ ਲਈ। ਸੀਡਬਲਯੂ-3 ਦੁਆਰਾ ਦੁਰਵਰਤੋਂ ਕੀਤੇ ਗਏ ਉਸਦੇ ਖਾਲੀ ਚੈੱਕ ਦੇ ਕਥਿਤ ਗੈਰ-ਕਾਨੂੰਨੀ ਚਾਲ-ਚਲਣ ਲਈ ਮੁਕੱਦਮਾ ਚਲਾਉਣ ਲਈ ਪੁਲਿਸ ਸ਼ਿਕਾਇਤ ਦਰਜ ਕਰਕੇ ਕੋਈ ਕਾਰਵਾਈ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਗਈ।

54. ਸ਼ਿਕਾਇਤਕਰਤਾ ਦੁਆਰਾ ਸਥਾਪਿਤ ਕੀਤੇ ਗਏ ਕੇਸ ਵਿੱਚ ਕੋਈ ਸ਼ੱਕ ਪੈਦਾ ਕਰਨ ਲਈ ਸ਼ਿਕਾਇਤਕਰਤਾ ਦੀ ਜਿਰ੍ਹਾ ਵਿੱਚ ਕੁਝ ਵੀ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਨਹੀਂ ਮਿਲਿਆ ਹੈ। ਕੁਝ ਮਾਮੂਲੀ ਅਸੰਗਤਤਾਵਾਂ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ, ਸ਼ਿਕਾਇਤਕਰਤਾ ਦਾ ਮਾਮਲਾ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਇਕਸਾਰ ਰਿਹਾ ਹੈ ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਸ਼ਿਕਾਇਤਕਰਤਾ ਦੇ ਅਧਿਐਨ, ਡਿਮਾਂਡ ਨੋਟਿਸ ਅਤੇ ਹਲਫਨਾਮੇ ਦੇ ਸਬੂਤ ਤੋਂ ਦੇਖਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਵਾਸਤਵ ਵਿੱਚ, ਚੈਕ ਉੱਤੇ ਹਸਤਾਖਰ ਵਿਵਾਦਿਤ ਨਾ ਹੋਣ ਅਤੇ ਧਾਰਾ 118 ਅਤੇ 139 ਦੇ ਅਧੀਨ ਧਾਰਨਾ ਦੇ ਪ੍ਰਭਾਵੀ ਹੋਣ ਕਾਰਨ, ਸ਼ਿਕਾਇਤਕਰਤਾ ਦਾ ਕੇਸ ਧਾਰਾ 138 ਦੇ ਤਹਿਤ ਦੋਸ਼ੀ ਠਹਿਰਾਏ ਜਾਣ ਲਈ ਲੋੜੀਂਦੀ ਹਰ ਸਮੱਗਰੀ ਨੂੰ ਸੰਤੁਸ਼ਟ ਕਰ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਬਚਾਅ ਪੱਖ ਦਾ ਕੇਸ ਸਿਰਫ ਤੱਕ ਸੀਮਤ ਸੀ। ਇਹ ਮੁੱਦਾ ਕਿ ਕੀ ਚੈੱਕ ਕਿਸੇ ਕਰਜ਼ੇ/ਜ਼ਿੰਮੇਦਾਰੀ ਦੇ ਡਿਸਚਾਰਜ ਵਿੱਚ ਜਾਰੀ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ। ਦੋਸ਼ੀ ਆਪਣੇ ਸਪੱਸ਼ਟ ਬੋਝ ਨੂੰ ਉਤਾਰਨ ਵਿੱਚ ਬੁਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਅਸਫਲ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਇਸ ਤੱਥ ਨੂੰ ਸ਼ਿਕਾਇਤਕਰਤਾ ਤੋਂ ਹੋਰ ਕੁਝ ਮੰਗੇ ਬਿਨਾਂ, ਧਾਰਨਾ ਦੇ ਜ਼ੋਰ ਨਾਲ ਸਾਬਤ ਕਰਨਾ ਹੋਵੇਗਾ।

55. ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਅਪੀਲਕਰਤਾ ਦੁਆਰਾ ਸਹੀ ਤੌਰ 'ਤੇ ਦਲੀਲ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਹੈ, ਹੇਠਾਂ ਦਿੱਤੀਆਂ ਦੋਵੇਂ ਅਦਾਲਤਾਂ ਨੇ ਰਿਕਾਰਡ 'ਤੇ ਸਬੂਤਾਂ ਦੀ ਕਦਰ ਕਰਨ ਦੇ ਤਰੀਕੇ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਬੁਨਿਆਦੀ ਖਾਮੀ ਹੈ। ਇੱਕ ਵਾਰ ਧਾਰਾ 139 ਦੇ ਅਧੀਨ ਧਾਰਨਾ ਨੂੰ ਲਾਗੂ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਸੀ, ਅਦਾਲਤਾਂ ਨੂੰ ਇਸ ਅਧਾਰ 'ਤੇ ਅੱਗੇ ਵਧਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਸੀ ਕਿ ਚੈੱਕ, ਅਸਲ ਵਿੱਚ, ਇੱਕ ਕਰਜ਼ੇ/ਦੇਣਦਾਰੀ ਦੇ ਡਿਸਚਾਰਜ ਵਿੱਚ ਜਾਰੀ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ। ਫਿਰ ਸਾਰਾ ਧਿਆਨ ਦੋਸ਼ੀ ਦੁਆਰਾ ਸਥਾਪਿਤ ਕੀਤੇ ਗਏ ਕੇਸ 'ਤੇ ਤਬਦੀਲ ਕਰਨਾ ਹੋਵੇਗਾ, ਕਿਉਂਕਿ ਧਾਰਨਾ ਦੇ ਸਰਗਰਮ ਹੋਣ ਨਾਲ ਦੋਸ਼ੀ 'ਤੇ ਸਪੱਸ਼ਟ ਬੋਝ ਨੂੰ ਬਦਲਣ ਦਾ ਪ੍ਰਭਾਵ ਪੈਂਦਾ ਹੈ। ਫਿਰ ਪੁੱਛ-ਪੜਤਾਲ ਦੀ ਪ੍ਰਕਿਰਤੀ ਇਹ ਦੇਖਣਾ ਹੋਵੇਗੀ ਕਿ ਕੀ ਦੋਸ਼ੀ ਨੇ ਇਸ ਧਾਰਨਾ ਨੂੰ ਰੱਦ ਕਰਨ ਦੀ ਆਪਣੀ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ ਛੱਡ ਦਿੱਤੀ ਹੈ ਜਾਂ ਨਹੀਂ। ਜੇਕਰ ਉਹ ਅਜਿਹਾ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਅਸਫਲ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ, ਤਾਂ ਅਦਾਲਤ ਸੰਤੁਸ਼ਟੀ ਦੇ ਅਧੀਨ, ਤੁਰੰਤ ਉਸਨੂੰ ਦੋਸ਼ੀ ਠਹਿਰਾਉਣ ਲਈ ਅੱਗੇ ਵਧ ਸਕਦਾ ਹੈ ਸੈਕਸ਼ਨ 138 ਦੇ ਹੋਰ ਤੱਤਾਂ ਵਿੱਚੋਂ। ਜੇਕਰ ਅਦਾਲਤ ਨੂੰ ਪਤਾ ਲੱਗਦਾ ਹੈ ਕਿ ਦੋਸ਼ੀ 'ਤੇ ਪਾਇਆ ਗਿਆ ਸਬੂਤੀ ਬੋਝ ਖਤਮ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ, ਤਾਂ ਸ਼ਿਕਾਇਤਕਰਤਾ ਤੋਂ ਉਮੀਦ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇਗੀ ਕਿ ਉਹ ਅਨੁਮਾਨ ਦੀ ਸਹਾਇਤਾ ਲਏ ਬਿਨਾਂ, ਉਕਤ ਤੱਥ ਨੂੰ ਸੁਤੰਤਰ ਤੌਰ 'ਤੇ ਸਾਬਤ ਕਰੇਗਾ। ਅਦਾਲਤ ਫਿਰ ਰਿਕਾਰਡ 'ਤੇ ਮੌਜੂਦ ਸਬੂਤਾਂ ਦੇ ਆਧਾਰ 'ਤੇ ਸਮੁੱਚੀ ਵਿਚਾਰ ਕਰੇਗੀ ਅਤੇ ਉਸ ਅਨੁਸਾਰ ਫੈਸਲਾ ਕਰੇਗੀ।

56. ਪੜਾਅ 'ਤੇ ਜਦੋਂ ਅਦਾਲਤਾਂ ਨੇ ਸਿੱਟਾ ਕੱਢਿਆ ਕਿ ਦਸਤਖਤ ਦਾਖਲ ਕੀਤੇ ਗਏ ਸਨ, ਅਦਾਲਤ ਨੂੰ ਦੋ ਸਵਾਲਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਕਿਸੇ ਇੱਕ ਦੀ ਜਾਂਚ ਕਰਨੀ ਚਾਹੀਦੀ ਸੀ (ਉਸ ਢੰਗ 'ਤੇ ਨਿਰਭਰ ਕਰਦਾ ਹੈ ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਦੋਸ਼ੀ ਨੇ ਧਾਰਨਾ ਨੂੰ ਰੱਦ ਕਰਨ ਲਈ ਚੁਣਿਆ ਹੈ): ਕੀ ਦੋਸ਼ੀ ਨੇ ਕਿਸੇ ਬਚਾਅ ਦੀ ਅਗਵਾਈ ਕੀਤੀ ਹੈ? ਇਹ ਸਿੱਧ ਕਰਨ ਲਈ ਸਬੂਤ ਅਤੇ ਸਿੱਟੇ ਵਜੋਂ ਸਥਾਪਿਤ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਚੈੱਕ ਜਾਰੀ ਕਰਨ ਸਮੇਂ ਕੋਈ ਕਰਜ਼ਾ/ਦੇਣਦਾਰੀ ਮੌਜੂਦ ਨਹੀਂ ਸੀ? ਖੰਡਨ ਸਬੂਤਾਂ ਦੀ ਅਣਹੋਂਦ ਵਿੱਚ ਜਾਂਚ ਦੀ ਅਗਵਾਈ ਕੀਤੀ ਜਾਏਗੀ: ਕੀ ਦੋਸ਼ੀ ਨੇ ਕੇਸ ਦੇ ਖਾਸ ਹਾਲਾਤਾਂ ਦਾ ਹਵਾਲਾ ਦੇ ਕੇ ਸੰਭਾਵਨਾਵਾਂ ਦੀ ਇੱਕ ਪ੍ਰਮੁੱਖਤਾ ਦੁਆਰਾ ਕਰਜ਼ੇ/ਦੇਣਦਾਰੀ ਦੀ ਮੌਜੂਦਗੀ ਨੂੰ ਸਾਬਤ ਕੀਤਾ ਹੈ?

57. ਟ੍ਰਾਇਲ ਕੋਰਟ ਦੀ ਪਹੁੰਚ ਵਿਚ ਵਿਗਾੜ ਉਸ ਤਰੀਕੇ ਤੋਂ ਨਜ਼ਰ ਆਉਂਦਾ ਹੈ ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਇਸ ਨੇ ਮੁਕੱਦਮੇ ਵਿਚ ਸਵਾਲ ਤਿਆਰ ਕਰਨ ਲਈ ਅੱਗੇ ਵਧਾਇਆ। ਹੇਠਲੀ ਅਦਾਲਤ ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ, ਸਵਾਲ ਦਾ ਫੈਸਲਾ ਕੀਤਾ ਜਾਣਾ ਸੀ ਕਿ ਕੀ ਸ਼ਿਕਾਇਤਕਰਤਾ ਦੇ ਕੋਲ ਇੱਕ ਕਾਨੂੰਨੀ ਤੌਰ 'ਤੇ ਵੈਧ ਅਤੇ ਲਾਗੂ ਹੋਣ ਯੋਗ ਕਰਜ਼ਾ ਮੌਜੂਦ ਸੀ ਅਤੇ ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਵਿੱਚ ਚੈੱਕ (ਉਦਾਹਰਣ ਸੀਡਬਲਯੂ।/ਏ) ਉਕਤ ਦੇਣਦਾਰੀ/ਕਰਜ਼ੇ ਦੀ ਅਦਾਇਗੀ ਵਿੱਚ ਜਾਰੀ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ। ਜਦੋਂ ਸਵਾਲ ਦੀ ਸ਼ੁਰੂਆਤੀ ਰੂਪ ਰੇਖਾ ਹੀ ਗਲਤ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਤਾਂ ਨਤੀਜਾ ਸਹੀ ਨਿਕਲਣ ਦੀ ਉਮੀਦ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਜਾ ਸਕਦੀ। ਦੋਸ਼ ਦੋਸ਼ੀ 'ਤੇ ਤੈਅ ਕਰਨ ਦੀ ਬਜਾਏ ਸ਼ਿਕਾਇਤਕਰਤਾ 'ਤੇ ਤੈਅ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਧਾਰਾ 139 ਵਿੱਚ ਧਾਰਨਾ ਦੀ ਪ੍ਰਕਿਰਤੀ ਦੀ ਸਹੀ ਸਮਝ ਦੀ ਘਾਟ ਅਤੇ ਇਸਦੇ ਪ੍ਰਭਾਵ ਦੇ ਨਤੀਜੇ ਵਜੋਂ ਇੱਕ ਗਲਤ ਆਦੇਸ਼ ਪਾਸ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ।

58. ਆਈਨਸਟਾਈਨ ਨੇ ਮਸ਼ਹੂਰ ਕਿਹਾ ਸੀ:

"ਜੇ ਮੇਰੇ ਕੋਲ ਸਮੱਸਿਆ ਨੂੰ ਹੱਲ ਕਰਨ ਲਈ ਇੱਕ ਘੰਟਾ ਸੀ, ਤਾਂ ਮੈਂ ਸਮੱਸਿਆ ਬਾਰੇ ਸੋਚਣ ਵਿੱਚ 55 ਮਿੰਟ ਅਤੇ ਹੱਲ ਬਾਰੇ ਸੋਚਣ ਵਿੱਚ 5 ਮਿੰਟ ਬਿਤਾਵਾਂਗਾ."

ਅਤਿਕਥਨੀ, ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਇਹ ਲੱਗ ਸਕਦਾ ਹੈ, ਮੰਨਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਸਨੇ ਸੁਝਾਅ ਦਿੱਤਾ ਹੈ ਕਿ ਇੱਕ ਦੁਆਰਾ ਤਿਆਰ ਕੀਤੇ ਗਏ ਹੱਲ ਦੀ ਗੁਣਵੱਤਾ ਸਮੱਸਿਆ ਦੀ ਪਛਾਣ ਕਰਨ ਦੀ ਯੋਗਤਾ ਦੇ ਸਿੱਧੇ ਅਨੁਪਾਤੀ ਹੈ। ਇੱਕ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪਰਿਭਾਸ਼ਿਤ ਸਮੱਸਿਆ ਵਿੱਚ ਅਕਸਰ ਇਸਦਾ ਆਪਣਾ ਹੱਲ ਹੁੰਦਾ ਹੈ.

59. ਆਈਨਸਟਾਈਨ ਦੇ ਹਵਾਲੇ ਤੋਂ ਡਰਾਇੰਗ, ਜੇਕਰ ਇਸ ਮੁੱਦੇ ਨੂੰ ਧਿਆਨ ਨਾਲ ਸੋਚਣ ਅਤੇ ਨਿਆਂਇਕ ਦਿਮਾਗ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਸਹੀ ਢੰਗ ਨਾਲ ਤਿਆਰ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੁੰਦਾ, ਅਤੇ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ ਨੂੰ ਸਹੀ ਢੰਗ ਨਾਲ ਨਿਸ਼ਚਿਤ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੁੰਦਾ, ਤਾਂ ਸ਼ਾਇਦ, ਮੁਕੱਦਮੇ ਦਾ ਨਤੀਜਾ ਬਹੁਤ ਵੱਖਰਾ ਹੁੰਦਾ ਅਤੇ ਇਹ ਮੁਕੱਦਮਾ ਸ਼ਾਇਦ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਫ਼ਰ ਨਾ ਕਰਦਾ। ਇਸ ਅਦਾਲਤ ਤੱਕ.

60. ਹਾਈਕੋਰਟ ਦੀ ਖੋਜ ਤੋਂ ਬਾਅਦ, ਸਾਨੂੰ ਫਿਰ ਪਤਾ ਲੱਗਿਆ ਹੈ, ਉਸ ਪਹੁੰਚ ਵਿੱਚ ਬੁਨਿਆਦੀ ਗਲਤੀ ਹੈ ਜਿਸ ਨਾਲ ਹਾਈ ਕੋਰਟ ਨੇ ਰਿਕਾਰਡ ਵਿੱਚ ਮੌਜੂਦ ਸਬੂਤਾਂ 'ਤੇ ਵਿਚਾਰ ਕਰਨ ਲਈ ਅੱਗੇ ਵਧਾਇਆ ਹੈ। ਰੱਦ ਕੀਤੇ ਹੁਕਮ ਦੇ ਪੈਰਾ 6 ਵਿੱਚ, ਹਾਈ ਕੋਰਟ ਨੇ ਪਾਇਆ ਕਿ ਸ਼ਿਕਾਇਤਕਰਤਾ ਨੇ ਚੈੱਕ ਜਾਰੀ ਕਰਨਾ ਸਾਬਤ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਹੈ, ਜਿਸਦਾ ਮਤਲਬ ਹੈ ਕਿ ਅਨੁਮਾਨ ਤੁਰੰਤ ਪ੍ਰਭਾਵ ਵਿੱਚ ਆ ਜਾਵੇਗਾ। ਪੈਰਾ 13 ਵਿੱਚ, ਇਹ ਸਹੀ ਢੰਗ ਨਾਲ ਦੇਖਦਾ ਹੈ ਕਿ ਅਜਿਹੀ ਧਾਰਨਾ ਨੂੰ ਰੱਦ ਕਰਨ ਦਾ ਬੋਝ ਦੋਸ਼ੀ 'ਤੇ ਹੈ। ਅਗਲੇ ਹੀ ਪੈਰੇ ਵਿੱਚ, ਇਹ ਪਾਇਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਦੋਸ਼ੀ ਨੇ ਸ਼ਿਕਾਇਤਕਰਤਾ ਨੂੰ ਸਵਾਲ ਪੁੱਛ ਕੇ ਅਤੇ ਧਾਰਾ 313 ਸੀ.ਆਰ.ਪੀ.ਸੀ. ਦੇ ਅਧੀਨ ਹਾਲਾਤਾਂ ਦੀ ਵਿਆਖਿਆ ਕਰਕੇ ਇਸ ਧਾਰਨਾ ਨੂੰ ਰੱਦ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਹੈ।

61. ਭੌਤਿਕ ਸਥਿਤੀਆਂ/ਆਧਾਰ ਦੀ ਕੋਈ ਵਿਆਖਿਆ ਨਹੀਂ ਹੈ ਜਿਸ ਦੇ ਆਧਾਰ 'ਤੇ ਅਦਾਲਤ ਅਜਿਹੇ ਸਿੱਟੇ 'ਤੇ ਪਹੁੰਚੀ ਹੈ। ਇਸ ਵਿੱਚ ਸ਼ਿਕਾਇਤ ਵਿੱਚ ਲਗਾਏ ਗਏ ਦੋਸ਼ਾਂ ਨੂੰ ਨੋਟ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਸ਼ਿਕਾਇਤਕਰਤਾ ਨੇ 01.03.2014 ਨੂੰ ਅਤੇ ਉਸ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਦੀਆਂ ਕਈ ਤਾਰੀਖਾਂ ਨੂੰ ਕਰਜ਼ਾ ਦਿੱਤਾ ਸੀ। ਇਸ ਫੈਸਲੇ ਦੇ ਆਧਾਰ 'ਤੇ ਹਾਈਕੋਰਟ ਨੇ ਹੈਰਾਨੀਜਨਕ ਢੰਗ ਨਾਲ ਇਹ ਸਿੱਟਾ ਕੱਢਿਆ ਹੈ ਕਿ: "ਜੇ ਸ਼ਿਕਾਇਤਕਰਤਾ ਨੇ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਤਰੀਕਾਂ 'ਤੇ ਕਰਜ਼ਾ ਦਿੱਤਾ ਸੀ, ਤਾਂ ਉਸ ਨੇ ਲਾਜ਼ਮੀ ਤੌਰ 'ਤੇ ਕੁਝ ਦਸਤਾਵੇਜ਼ ਬਣਾਏ ਹੋਣਗੇ, ਕਿਉਂਕਿ ਇਹ ਇਕ ਵਾਰੀ ਕਰਜ਼ਾ ਨਹੀਂ ਸੀ, ਸਗੋਂ ਵਿਆਜ ਸਮੇਤ ਕਰਜ਼ਾ ਸੀ। ਇਸ ਲਈ, ਹਾਈ ਕੋਰਟ ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ, 'ਮੁਢਲੇ ਤੌਰ 'ਤੇ ਕਰਜ਼ੇ ਦੀ ਰਕਮ ਨੂੰ ਸਾਬਤ ਕਰਨ ਦਾ ਬੋਝ ਸ਼ਿਕਾਇਤਕਰਤਾ 'ਤੇ ਸੀ'।

62. ਪਹੁੰਚ ਵਿੱਚ ਬੁਨਿਆਦੀ ਗਲਤੀ ਇਸ ਤੱਥ ਵਿੱਚ ਹੈ ਕਿ ਹਾਈ ਕੋਰਟ ਨੇ ਦੋਸ਼ੀ ਨੂੰ ਕਰਜ਼ਾ ਦੇਣ ਦੇ ਉਸ ਦੇ ਦੋਸ਼ ਦਾ ਸਮਰਥਨ ਕਰਨ ਲਈ ਸ਼ਿਕਾਇਤਕਰਤਾ ਦੇ ਹਿੱਸੇ 'ਤੇ ਸਬੂਤਾਂ ਦੀ ਘਾਟ 'ਤੇ ਸਵਾਲ ਉਠਾਇਆ ਹੈ, ਜਦੋਂ ਉਸ ਨੂੰ ਇਸ ਦੀ ਬਜਾਏ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨਾਲ ਸਬੰਧਤ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਸੀ। ਦੋਸ਼ੀ ਦੁਆਰਾ ਸਥਾਪਿਤ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਕੇਸ ਅਤੇ ਕੀ ਉਸਨੇ ਇਹ ਸਾਬਤ ਕਰ ਕੇ ਆਪਣੇ ਸਪੱਸ਼ਟ ਬੋਝ ਨੂੰ ਖਤਮ ਕੀਤਾ ਸੀ ਕਿ ਚੈੱਕ ਜਾਰੀ ਕਰਨ ਸਮੇਂ ਕੋਈ ਕਰਜ਼ਾ/ਦੇਣਦਾਰੀ ਮੌਜੂਦ ਨਹੀਂ ਸੀ।

63. ਉਪਰੋਕਤ ਵਿਸ਼ਲੇਸ਼ਣ ਦੇ ਦੰਦਾਂ ਵਿੱਚ, ਸਾਨੂੰ ਇਹ ਸਿੱਟਾ ਕੱਢਣ ਵਿੱਚ ਕੋਈ ਝਿਜਕ ਨਹੀਂ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਕੇਸ ਦਖਲਅੰਦਾਜ਼ੀ ਦੀ ਮੰਗ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਇਸ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ ਕਿ ਹੇਠਲੀਆਂ ਦੋਵੇਂ ਅਦਾਲਤਾਂ ਇੱਕੋ ਸਮੇਂ ਦੋਸ਼ੀ ਦੇ ਹੱਕ ਵਿੱਚ ਰਹੀਆਂ ਹਨ। ਕਿਉਂਕਿ ਅਸੀਂ ਬਿੰਦੂ ਨੰ:(i) ਦਾ ਜਵਾਬ ਨਕਾਰਾਤਮਕ ਵਿੱਚ ਦਿੱਤਾ ਹੈ, ਬਿੰਦੂ ਨੰ:(ii) ਦੀ ਜਾਂਚ ਕਰਨ ਦੀ ਲੋੜ ਨਹੀਂ ਪੈਦਾ ਹੁੰਦੀ।

64. ਇਸਲਈ, ਅਸੀਂ 2020 ਮਿਤੀ 01.02.2022 ਦੇ ਸੀਆਰਐਮ-ਏ ਨੰਬਰ 148 ਵਿੱਚ ਦਰਜ ਚੰਡੀਗੜ੍ਹ ਵਿਖੇ ਪੰਜਾਬ ਅਤੇ ਹਰਿਆਣਾ ਦੇ ਹਾਈ ਕੋਰਟ ਦੇ ਫੈਸਲੇ ਨੂੰ ਪਾਸੇ ਰੱਖ ਕੇ ਅਪੀਲ ਨੂੰ ਮਨਜ਼ੂਰੀ ਦੇਣ ਲਈ ਅੱਗੇ ਵਧਦੇ ਹਾਂ ਅਤੇ ਨੈਗੋਸ਼ੀਏਬਲ ਇੰਸਟਰੂਮੈਂਟਸ ਦੀ ਧਾਰਾ 138 ਦੇ ਤਹਿਤ ਦਾਇਰ ਸ਼ਿਕਾਇਤ ਨੂੰ ਮਨਜ਼ੂਰੀ ਦਿੰਦੇ ਹਾਂ। ਐਕਟ, 1881 ਅਤੇ ਜਵਾਬਦੇਹ ਦੋਸ਼ੀ ਨੂੰ ਦੋਸ਼ੀ ਤੋਂ ਦੁੱਗਣੀ ਰਕਮ ਦੇ ਜੁਰਮਾਨੇ ਨਾਲ ਦੋਸ਼ੀ ਠਹਿਰਾਇਆ ਚੈੱਕ ਅਰਥਾਤ 13,90,408/- (ਰੁਪਏ ਤੇਰ੍ਹਾਂ ਲੱਖ ਨੱਬੇ ਹਜ਼ਾਰ ਚਾਰ ਸੌ ਅੱਠ ਰੁਪਏ) ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਅਸਫਲ ਰਹਿਣ ਦੀ ਸੂਰਤ ਵਿੱਚ ਉਸਨੂੰ ਇੱਕ ਸਾਲ ਦੀ ਸਾਧਾਰਨ ਕੈਦ ਦੀ ਸਜ਼ਾ ਹੋਵੇਗੀ।

ਹੈੱਡਨੋਟ ਤਿਆਰ ਕੀਤੇ: ਅੰਕਿਤ ਗਿਆਨ

ਕੇਸ ਦਾ ਨਤੀਜਾ:

ਅਪੀਲ ਦੀ ਇਜਾਜ਼ਤ ਹੈ।

ਡਿਸਕਲੇਮਰ ਸਥਾਨਕ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ਅਨੁਵਾਦ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਨਿਆ ਨਿਰਣਾਂ ਕੇਵਲ ਮੁਕੱਦਮੇਬਾਜ਼ਾਂ ਲਈ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਆਪਣੀ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ਸਮਝਣ ਤੱਕ ਹੀ ਸੀਮਤ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸਦਾ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਉਦੇਸ਼ ਲਈ ਇਸਤੇਮਾਲ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ । ਸਾਰੇ ਵਿਹਾਰਕ ਅਤੇ ਅਧਿਕਾਰਤ ਮੰਤਵਾਂ ਲਈ ਨਿਆਂ ਨਿਰਣੇ ਦਾ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਸੰਸਕਰਣ ਪ੍ਰਮਾਣਿਕ ਹੋਵੇਗਾ ਅਤੇ ਅਮਲ ਲਾਗੂ ਕਰਨ ਲਈ ਇਸ ਨੂੰ ਤਰਜੀਹ ਦਿੱਤੀ ਜਾਵੇਗੀ।

Tarun Mehra
Advocate